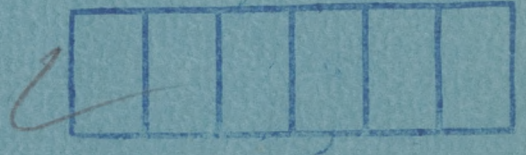

14 JUNI 1956

H. W. ...

C2073

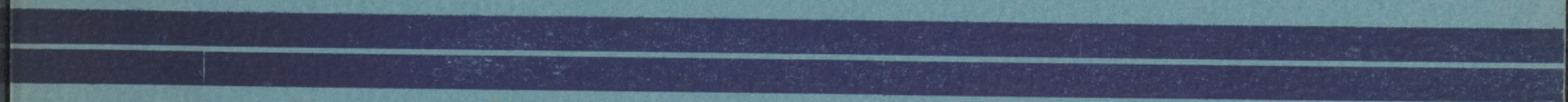
LUX

CURAÇAO

1943

NUMMER 2 - JAARGANG 1 - SEPT. - OCT.

"EL CHICO"

BREDESTRAAT PUNDA

No. 33 TELEFOON: 1514

JOSSY CAPRILES & Co.

GROOTE SORTEERING
HEEREN
ARTIKELEN.

HET ADRES VOOR DE BETROUWBARE
UITVOERING VAN UW RECEPTEN:
ZIJN DE BOTICA'S...

• „EMMA“

• „JULIANA“

• „BEATRIX“

ONTHOUDT DEZE NUMMERS VOOR HET
BESTELLEN VAN UW GENEESMIDDELEN

1 -- 6 -- 3 -- 6

1 -- 8 -- 3 -- 7

1 -- 7 -- 0 -- 0

TOILET ARTIKELEN
CHEMICALIEN
DROGERIJEN
VERBANDSTOFFEN enz ;

PRIMA SERVICE ! FRANCO THUISBEZORGING!

AUTOMECHANICIEN

Repareren en smeren van automobielen.
Verkopen van olie en vetten. Speciaal ingericht voor het uithalen van deuken in spatborden.

C. DAAL - WELGELEGEN 31 - TELEF. 1586
„ST. HELENA SERVICE STATION“

„GRIFFIN“ PRODUCTEN

GRIFFIN - „A. B. C. Schoensmeer in verschillende kleuren - groote en kleine blikjes. „GRIFFIN“ Allwite“
Het beste witsel.

GRIFFIN“ LIQUID WAX“

te gebruiken i. p. v. schoensmeer - in verschillende kleuren.

GRIFFIN“ BLACK en BROWN DYE“

Om schoenen van een andere kleur zwart of bruin te maken.

GRIFFIN“ DYECOTE“

Het nieuwe product, dat oude schoenen er als nieuw doet uitzien - in verschillende kleuren.

Gebruikt „GRIFFIN“ voor betere resultaten.

Overal verkrijgbaar. Alleen vertegenwoordigers:
E. & G. MARTIJN Telefoon 2442 - Handelskade.

COOPERATIEVE VEREENIGING EN NIJVERHEID EN FILIALEN

OTRABANDA - PUNDA
TELEFOON 2287 - 2094

Het meest betrouwbare adres voor alle soorten
VERFWAREN - OLIE en
SCHOENMAKERSARTIKELN
Religieuze artikelen - Gouden Sieraden

HET BESTE VOOR UW GELD

**A. W. LENDERIN *LA LUCHA*
AANNEMER**

Voor 't optrekken van huizen-Kantoren enz.
Reparaties worden op gegarandeerd vakkun-
dige wijze uitgevoerd.

BILLIJKE PRIJZEN!

TELEFOON: 1566 - 1775 STA. ROSA.

PABST!!

ZEGT DE KENNER!

EEN IEDER VRAAGT PABST

Eenvoudig omdat men het **LEKKERSTE** en **BESTE** vindt.
50.000 flessen in 3 maanden bewijst, dat het publiek **PABST BIER**
gekozen heeft als het geprefereerde bier wegens betere smaak!

JOHAN E. MAURICIO

BREDESTRAAT - OTRABANDA. - TELEFOON 2237

Pasteleria

LA LUCHA

DE RUYTERKADE NAAST CASA ROSADA

Uitsluitend eerste kwaliteit Koek - Taarten - en Gebak
Specialiteiten in Fruit, Cakes en alle andere soorten.

Onze leveranties zijn vlot. -

Onzen prijzen zijn goed - Onze installatie is modern en
Hygienisch

Onze Klanten MOETEN TEVREDEN ZIJN

LUX

SEPT. - OCT. 1943

ALGEMEEN TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

REDACTIE SECRETARIAAT: St. THOMASCOLLEGE CURAÇAO N. W. I. TEL. 2056
DRUKKER - UITGEVER: SCHERPENHEUVEL PRIJS f. 1,- P. AFL. f. 5,- P. JAARGANG

ONDER REDACTIE VAN H. M. HULSMAN O. P. - HOOFDREDACTEUR
Fr. M. RIGOBERT SECRETARIS MEVR. E. B. M. DA COSTA COMEZ-HEILING
Mr. J. J. A. ELLIS - Dr. JOH. HARTOG - Mr. H. J. M. HOOGEVEEN

INHOUD: De exoneratie van Mgr. Niewindt, Dr. Goslinga. Het voormalig gemeentebestuur van het eiland Curaçao, Mr. W. Ch. de la Try Ellis. De openbare eredienst, Dr. Joh. Hartog. Officieren bezint U op de toekomst, E. v. d. Laarschot. Slavenopstand op St. Eustatius, M. D. Latour O. P. Bij het verschijnen van Lux, Redactie.

De „EXONERATIE“ van Mgr. Niewindt

door Dr. W. J. GOSLINGA

Pater G. J. M. Dahlhaus geeft in zijn „Levensschets van Monseigneur Martinus Joannes Niewindt“ (†1860)¹⁾ veel meer en eigenlijk heel iets anders dan de betiteling „schets“ zou doen vermoeden. Het bijna 500 bladzijden tellende werk bestaat voor het grootste deel uit bijeengebrachte documenten, vooral brieven van Mgr. Niewindt en ontleent m.i. daaraan zijn groote en blijvende waarde. Want het geeft daardoor de bouwstoffen voor het samenstellen van een biographie, zooals deze den laatsten tijd op meesterlijke wijze door mannen als Emil Ludwig en Stephan Zweig zonder zelfstandig historisch onderzoek, zijn geschreven. Om een voorbeeld te noemen: de prachtige psychologische biographie van Simon Bolivar door eerstgenoemden auteur, werd door dezen grootendeels op grond van de officiëel uitgegeven brieven van den Libertador samengesteld; ze is zeer aantrekkelijk om te lezen. Indien een zoodanig be-

gaafd psycholoog en stylist zich eens de moeite zou willen getroosten om alle in Dahlhaus' werk gepubliceerde authentieke gegevens omtrent leven en arbeid van de figuur van Mgr. Niewindt met liefde en eerbied te bestudeeren om daarna voor ons een beeld van dit leven van overgave en strijd te ontwerpen, dan zouden we pas een biographie bezitten, die ongetwijfeld door een ieder met klimmende belangstelling en ontroering gelezen zou worden en die Monseigneur veel meer dan tot dusver als centrale Curaçaosche persoonlijkheid uit het verleden, vlak naast ons, ja, in ons midden zou doen herleven. Het werk van Dahlhaus is daartoe m.i. niet geschikt; de lezing ervan vermoeit teveel, vooral het polemische element tegen de volgens Dahlhaus zoo slechte tijdgenooten van Curaçao's eersten Apostolisch-Vicaris is overmatig en hinderlijk. Dit is eer nà dan vóórdeelig ten aanzien van de waardeering, waarop Mgr. Niewindt en zijn arbeid recht hebben.

Een ieder, die onbevooroordeeld zich een beeld van Curaçao's verleden en de ontwik-

¹⁾ Verschenen in 1924. Drukkerij R. Bracke- Van Geert Baasrode. (België)

keling naar het heden wil vormen, moet kennismaken met Mgr. Niewindt en dan komt hij, onverschillig of hij afkomstig is van Curaçao of van Nederland, of hij tot de Roomsch-Katholieke Kerk behoort of niet, steeds meer onder den indruk van dezen toegewijden, onbaatzuchtigen, echt Nederlandschen missionaris, een moedig en scherpzinnig man, die voor Curaçao en de andere Nederlandsche Antillen van universele beteekenis is geweest en als een profeet richtlijnen heeft gegeven en ideeën heeft verkondigd omtrent de ontwikkeling van Curaçao's bevolking, welke juistheid door den loop der dingen is bevestigd.

Het ligt buiten den opzet en het bestek van dit opstel om hierop dieper in te gaan. Mijn bedoeling is slechts zeer bescheiden, n.l. om de door Pater Dahlhaus bijngebrachte bouwstoffen met enkele aan te vullen, welke niet ter beschikking van dezen onderzoeker hebben gestaan, toen hij het hoofdstuk „Een bekeeringsgeschiedenis” blz. 257 - 299 in voormelde „Levensschets” opstelde. Deze vrij bekende geschiedenis breedvoerig te herhalen, acht ik overbodig. Ik breng alleen enkele feiten in herinnering in verband met den toestand op onderwijsgebied een eeuw geleden.

Op 12 Januari 1842 kwamen de eerste **Zusters van Roozendaal** hier op Curaçao aan. o.m. om onderwijs te geven.

Tevoren had „Pastoor Niewindt” de belofte moeten afleggen aan het Koloniaal Bestuur, dat het onderwijs „niet op godsdienstigen grondslag zou zijn gevestigd en voor meisjes van alle standen”. We moeten aannemen dat Pastoor Niewindt, die sedert 25 Juli 1837 lid der Schoolcommissie was, erkende dat het Koloniaal Bestuur — destijds uitgeoefend door den Gezaghebber **Baron van Raders**, ondergeschikt aan den Gouverneur-Generaal te Paramaribo — dezen eisch op grond der toen geldende onderwijswetgeving kon stellen.

Vrijheid van onderwijs bestond nog niet; zelfs het ongesubsidiëerde bijzondere onder-

wijs moest aan den eisch der neutraliteit voldoen, een eisch, die in Curaçao tot 1907 voor het bijzonder gesubsidiëerd onderwijs heeft gegolden. Het stellen van dezen eisch aan religieuzen verraadt groote onkunde bij de autoriteiten ten aanzien van hetgeen onderwijs geven eigenlijk inhoudt. Maar ook nu nog zijn er menschen, die meenen, dat b.v. bijzonder R.K. onderwijs gelijk is aan openbaar onderwijs, vermeerderd met eenige lessen in kerkelijke leerstukken. In onze huidige onderwijswetgeving vindt men nog sporen van deze opvatting; is er binnen den afstand van 3 k.m. van een bijzondere R. K. school geen gelijksoortige openbare school, dan „worden leerlingen, wier ouders of verzorgers op grond van gemoedsbezwaren zulks verlangen, vrijgesteld van het bijwonen van godsdienstonderwijs, daaronder begrepen onderwijs in kerkleer en van godsdienstige verrichtingen”.

Deze opvatting n.l. **bijzonder onderwijs** is openbaar onderwijs plus godsdienstonderwijs heeft steeds veel aanhangers gehad en geleid tot het bekende Nederlandsche wetsartikel — ook in de Curaçaosche onderwijsverordening voorkomend, — dat de bedienaars van den godsdienst op de openbare school godsdienstonderwijs mogen komen geven. Deze bepaling is voor velen steeds een grond geweest om volstrekt afwijzend tegenover den eisch tot vrijheid van oprichting, later tot subsidieering van bijzondere scholen te staan. Monseigneur Niewindt heeft m.i. zeer wel geweten, dat deze opvatting geheel onjuist was; als schoolopziener — zoo werden de leden der schoolcommissie destijds genoemd — was hij goed op de hoogte van het onderwijs en — dit moet erkend — in zijn inzicht was hij zijn tijd ver vooruit.

Na eindeloozen strijd is van de zijde der voorstanders der openbare school toegegeven, dat ook het onderwijs in de gewone schoolvakken doortrokken is van een bepaalde geestesrichting; deze zit er als „peper en zout” doorheen, zeide zelfs het libe-

rale Kamerlid **Prof. Eerdmans** Op de openbare school noemen we deze geestesrichting neutraal en hier is bovendien wettelijk bepaald, dat men eerbied moet hebben voor de godsdienstige gevoelens van andersdenkenden; op de R. K. school is deze vanzelfsprekend R. K. en op de Protestantsch-Christelijke school overeenkomstig den godsdienstigen grondslag der schoolvereniging of kerk, waarvan de school uitgaat. De besturen der z. g. bijzondere neutrale scholen kiezen in den regel vrijwillig de richting van het openbaar onderwijs, zonder echter aan het neutraliteitsartikel der wet onderworpen te zijn.

In dit verband zij opgemerkt, dat de z.g. neutraliteitseisch in Nederland in den revolutietijd is opgekomen en reeds in de wet van 1806 tot uiting kwam door verbod van alle leerstelig onderwijs op de openbare school. Merkwaardig is voorts hoe de revolutie met haar leuze van „vrijheid en gelijkheid” juist de vrijheid van onderwijs ten zeerste heeft beknot en hierdoor de gelijkheid van burgers van éézelfden staat ernstig aantastte, ten aanzien van het recht der ouders om hun kinderen op te voeden of te doen opvoeden naar eigen inzicht en overtuiging. De oudere confessioneele school — ’t zij deze Protestantsch Christelijk, ’t zij deze Roomsch-Katholiek was — werd praktisch onmogelijk gemaakt. Bijzondere scholen mochten er wel zijn, maar op voorwaarde dat deze neutraal zouden wezen. En men moest vooraf toestemming tot oprichting vragen en bij toestemming deze voorwaarde aanvaarden. Het „Provisioneel Reglement op het Schoolwezen te Curaçao” van 1819 berustte op deze wet en was nog verscherpt door een publicatie van 1839, waarin „degenen welke zich zouden mogen verstituten om eenige school zonder speciaal consent van het bestuur op te richten of, clandestienlijk daargesteld zijnde, aan te houden” bij overtreding voor de eerste en tweede maal met geldboete, voor de derde maal met gevangenzetting werden bedreigd.

In wezen ligt het conflict hetwelk Mgr. Niewindt met het Gouvernement kreeg in dezen onpsychologischen ja **onereuzen** eisch. Hoe kon men van een toegewijden missionaris en van zusters die met groote opoffering en levensgevaar op de brik „Maria en Jacoba” van Nederland naar Curaçao waren gedobberd, eischen, dat deze hun beginzelen angstvallig zouden verbergen! Het is wel zeer onnoozel als het toenmalige Bestuur werkelijk heeft gemeend, dat het met de Zusters van Roosendaal een groep neutrale Nederlandsche leerkrachten en dan nog wel zonder salaris inhaalde! Mgr. Niewindt heeft steeds en herhaaldelijk verklaard, dat de zusters zich nauwgezet aan het voorschrift gehouden hadden en „niet het minste godsdienstig onderwijs” aan haar leerlingen hadden gegeven; deze verklaring hebben wij te aanvaarden, het is slechts een bewijs van de stelling dat z.g. neutraal onderwijs niet bestaanbaar is: natuurlijk wordt een school zonder speciaal R. K. godsdienstonderricht niet tot een volkomen R. K. school, maar toch kan o. i. een school met uitsluitend principiële R. K. leerkrachten nooit een ander dan een Roomsch-Katholiek karakter krijgen. Levende menschen en vooral menschen met een bewuste roeping kunnen niet tot rekenmachines en werkwoord-vervoegers worden teruggebracht.

M. i. pleit het voor het scherp doorzicht van Mgr. Niewindt, dat deze inzag formeel geheel aan den eisch van het Koloniaal Bestuur te kunnen voldoen en toch onderwijs in R. K. zin te kunnen doen geven. Zou zijn gedachtengang niet ongeveer zoo geweest zijn: als ik mijn zusters maar hier heb, dan kan ik voort met mijn onderwijs en dan neem ik dien dwazen neutraliteitseisch er maar op den koop toe, bij.

De **Onderwijscommissie** meende, evenals het Koloniaal Bestuur, dat deze eisch was te verwerkelijken. Aan deze Commissie schrijft Pater Dahlhaus de „exonoratie” van Mgr. Niewindt voornamelijk toe. Ik meen dit op grond van gegevens uit het **notulenboek**

en het **brievenboek** dezer commissie, dat mij bij de verhuizing der Inspectie van het Onderwijs in handen kwam, beslist te moeten ontkennen. Deze boeken zijn m. i. niet ter beschikking van Pater Dahlhaus geweest. Hij drukt er niets uit af, geeft er zelfs geen enkel citaat met eigen woorden uit weer. En in citaten is hij sterk; zijn boek heeft juist de meeste waarde door de talloze citaten.

Degenen, die geen woordenboek bij de hand hebben, moge ik den term „exoneratie” hier verklaren; onus beteekent last of plicht; exoneratie ontlasting, ontheffing van een bepaalde taak.¹⁾ Mgr. Niewindt werd dus ontheven van zijn lidmaatschap der schoolcommissie en wel bij „dispositie” van den Gezaghebber der kolonie Curaçao en onderhoorige eilanden dd. 28 December 1844.

De feiten welke hieraan voorafgingen en onmiddellijk daarop volgden, waren volgens Dahlhaus deze: Een 17-jarig meisje Dorothea Hendrina Gorsira, in de wandeling **Doortje Gorsira** genoemd, dochter van den Protestantschen Heer C. Gorsira, werd kort na de opening van de eerste zusterschool op 14 Maart 1842 als leerling ingeschreven; ze volgde de lessen echter slechts ongeveer 9 maanden. Onder zeer vriendelijke dankbetuigingen aan de „Eerwaarde” en „Geëerde Zusters” voor het genoten onderwijs, nam de vader het meisje bij het naderen van haar 18en verjaardag van school, doch liet daar zijn jongere dochter Betsy. Op 20 November 1844 werd Doortje buiten medeweten harer ouders door **Mgr. Niewindt** in tegenwoordigheid van Pastoor **Schermer gedoopt**. Op 19 December d. a. v. bekende Doortje dit aan haar vader, die zich daarover op 20 December bij den Gezaghebber

ernstig beklaagde. Dat de vader ontstemd was, kan ieder — ook Pater Dahlhaus — volkomen begrijpen; dat hij zich beklaagde ook; alleen was het adres, waar hij dit deed, verkeerd. Evenwel ging men toen waarschijnlijk nog meer dan nu — als men iets had — eerst naar den Gouverneur. i. c. den Gezaghebber, destijds **Baron Van Raders**. Deze wel inziende, dat hij van deze klacht geen klacht bij het Parket kon maken (later toen de Heer Gorsira zich tot den Procureur des Konings wendde, deed deze ook niets), richtte op 22 December een „particulier” schijven tot Mgr. Niewindt, waarvan Dahlhaus alleen zegt, dat Zijne Excellentie (deze betiteling is onjuist; Excellentie” is de Gouverneur van Curaçao nog maar betrekkelijk kort, eerst sinds 1 Aug. 1926 en aan den Gezaghebber, abusievelijk door Dahlhaus „Gouverneur” genoemd, kwam deze betiteling zeker niet toe) „nog de hoop uitspreekt, dat geen verkoeling in gevoelens van vertrouwen en meer dan gewone hoogachting, welke hij Zijn Hoog Eerw. persoon steeds heeft toegedragen, moge plaats hebben; hij wil gaarne dezelfde gevoelens onveranderd blijven koesteren”, „maar,” zoo voegt Dahlhaus hieraan toe „op 28 December daaropvolgende onderteekent die zelfde Baron Van Raders een besluit van de schoolcommissie, waarbij de bisschop als lid wordt geëxonoreerd wegens laakbaar gedrag. Wie had zoo spoedig Van Raders bewerkt? Die schoolcommissie bestond buiten Monseigneur, uit dominé Conradi, uit een Israëliet, uit een Protestant en uit een Prot. pl. lid. Die schoolcommissie had den treurigen moed den katholieken bisschop uit te stooten, hem van laakbaar gedrag te beschuldigen en hem reeds te veroordeelen, voordat een officiëel onderzoek was ingesteld. Dit had immers eerst plaats in Januari 1845 en zoo nauwkeurig mogelijk, en wel door diezelfde leden der schoolcommissie.”

Taalkundig onduidelijk en zonder eenig bewijsmateriaal vervolgt **Dahlhaus** dan: „Die exonoratiemissive der schoolcommis-

¹⁾ Dahlhaus spreekt steeds van „exonoratie”; deze schrijfwijze wordt in de officieële stukken van 1844 en '45 soms ook gebezigd; exoneratie is taalkundig juist, immers onera is het meervoud van onus en verder spreekt men van een onereuze voorwaarde, een onereus contract (een voorwaarde of contract waarbij de eene partij onbillijk zwaar belast wordt tegenover de andere partij.)

sie, bestaande uit mannen, onderteekend en daardoor bekrachtigd door Gouverneur Baron van Raders, mogen wij niet aan deze levensschets van Mgr. M. J. Niewindt onthouden. Evenals het ridderkruis van den Nederlandschen Leeuw zijne borst sierde, zoo is die exonoratiemissive een eerediploma van den Roomschen Bisschop voor de Roomsche zaak." Bedoelde missive vindt men bij Dahlhaus op blz. 261 — 262. Aangezien het werk van Dahlhaus uiterst moeilijk in handen te krijgen is, laat ik het stuk hier geheel volgen.

„No 502/12. Extract uit het Journaal van het verhandelde en gedisponeerde bij den Gezaghebber der Kolonie Curaçao en onderhorige Eilanden.

Zaterdag, den 28 December 1844.

Gelet: dat de onlangs bekend geworden geheime herdooping en opneming, in de Roomsch Catholijke gemeente, van de minderjarige dochter van een protestantsch huisgezin en zulks tegen den wil harer ouders, door den Heer M. J. Niewindt, Apostolisch-Vicaris te Curaçao, met den titel van Bisschop van Cytrum in partibus infidelium, voortdurend een punt van ernstige en belangstellende overweging bij het Koloniaal Bestuur uitmaakte en behoort te blijven uitmaken.

Overwegende: dat hij of zij, die zoodanige der maatschappij aanstoot gevende daad uitvoert of daartoe behulpzaam is, zich jegens dezelve hoogst laakbaar gedraagt.

Overwegende: dat het voor het politiek gezag pligtmatic is om zoodanige personen uit posten te weren, die in een nauw verband staan met het algemeen belang, zoowel als met dat der huisgezinnen privaat en het lidmaatschap in de schoolcommissie eene betrekking van zoodanigen aard zijnde, niet wel anders kan uitgevoerd worden, dan door personen, die het algemeen vertrouwen bezitten en zulks naar de openbare meening ontwijfelbaar verdienen.

Overwegende: dat het Koloniaal Bestuur in der tijd een bewijs heeft ge-

geven van de belangen der Roomsch Catholijke ingezetenen niet minder naauwkeurig ter harte te nemen dan die van andere gezindten, door den persoon van den heer M. J. Niewindt, destijds Roomsch Catholijk pastoor tot lid der schoolcommissie te benoemen.

Overwegende: dat de Heer M. J. Niewindt, die tot het bestaande Instituut voor meisjes der Roozendaalsche geestelijke zusters in nauwe betrekking staat, bovendien als lid der commissie, welke met het toezigt ook over dat Instituut belast is en verder als Apostolisch-Vicaris onder den titel van Bisschop van Cytrum bij deze in den hoofde vermeldene door hem in het geheim gedane herdoop en opneming in de Roomsch Catholijke gemeente tegen den wil der ouders van een aan een Protestantsch huisgezin behoorend minderjarig meisje, dat bij de oprigting van het gezegde meisjesinstituut, op hetzelfde werd geplaatst onder de waarborgen tegen het geven van Godsdienstig onderwijs bij de admmissie van het Gouvernement als voorwaarde gesteld, door de oprigters stellig beloofd en door den Heer Niewindt zelf nader openlijk bij eene gehoudene prijsuitdeeling plegtig herhaald en bekrachtigd, niet langer beschouwd kan worden eene waarborg op te leveren, ook voor het Koloniaal Bestuur, dat voor het onderwijs der jeugd, voor de rust der kolonie en voor de bescherming van elks regt, om zijn kinderen in dien godsdienst op te brengen, waarin hij zulks voor derzelve heil het nuttigst oordeelt te waken heeft, om het door het gouvernement van alle scholen aangenomen beginsel van uitsluiting van het godsdienstig onderwijs te helpen handhaven en het ook daarom als niet raadzaam kan worden beschouwd denzelve als lid der schoolcommissie te laten blijven fungeeren.

Overwegende: dat het evenmin raadzaam is toegeschenen eenen anderen Roomsch Catholijken geestelijken, als die onmiddellijk staat onder de bevelen van den gezegden heer M. J. Niewindt, als lid van die schoolcommissie in deszelfs plaats te benoemen.

Overwegende eindelijk: dat aan het

Bestuur voor het oogenblik geene personen der Roomsche Catholijke godsdienst toegedaan zijn opgevallen, die in aanmerking zouden kunnen komen om in de plaats van den Heer Niewindt op te treden.

Is goed gevonden en verstaan.

1°. Bij wijze van voorloopigen maatregel en voorbehoudens¹⁾ de bij hooger hand te doene demarches den Heer M. J. Niewindt te exonoreeren van het lidmaatschap dier schoolcommissie.

2°. De Schoolcommissie op te dragen, om uit haar midden een voorstel te doen van personen, die in aanmerking zouden kunnen komen, om in stede van den Heer M. J. Niewindt als lid der schoolcommissie op te treden, daarbij hare bijzondere aandacht vestigende op zoodanige in deze kolonie bestaande personen, die de Roomsche Catholijke leer belijden en in den geest der voorgaande overwegingen in die commissie zouden kunnen werkzaam zijn.

Er zullen volledige afschriften aan den Heer M. J. Niewindt voormeld en aan de schoolcommissie worden toegezonden tot informatie en nazigt respectievelijk.

w.g. R. Fr. van Raders.
De Gezaghebber voormeld,"

Het doel van ons artikel is niet om dit merkwaardige stuk aan een volledig critisch onderzoek te onderwerpen. Het geeft o.m. een duidelijke uiteenzetting van het toenmalige onderwijsbeleid; het slot is van belang ter ondersteuning van ons betoog, dat de schoolcommissie niet de redactie van deze missive in de schoenen geschoven kan en mag worden, terwijl dit voor Dahlhaus zonder staving met bewijzen, vaststaat.

Want onmiddellijk schrijft Dahlhaus onder deze missive:

¹⁾ bij Dahlhaus staat: „voor ter handene“ in de notulen der schoolcommissie „voorbehoudens“, dit lijkt mij de juiste redactie.

„Dit, voor het oog geheel officieel en gouvernementeel schrijven, is, zooals wij 't boven reeds zeiden, door de schoolcommissie zelf opgemaakt en in zijn onderdeelen bepaald, en daardoor heeft zij de verantwoordelijkheid van den inhoud op zich genomen; de Gouverneur Baron van Raders werd, als de peon op het schaakbord, vooruitgezet tot dekking en bescherming der hoofdstukken.“

30 December d.a.v. verdedigt Mgr. Niewindt zich in een schrijven „aan den Hoog Ed. Gestr. Heer Gezaghebber!“ In deze uitnemend geredigeerde apologie verdedigt Mgr. Niewindt niet alleen zijn handelwijze, maar valt hij den Gezaghebber vooral aan op de beschuldiging, dat hij of de zusters hun woord zou hebben gebroken ten aanzien van het godsdienstig onderwijs; dit had Doortje Gorsira op het Instituut der zusters „in het minst niet genoten“; 't meisje was daar maar 9 maanden geweest en toen ze door Monseigneur gedoopt werd, al bijna twee jaar van school.

Op 30 December vergadert de Schoolcommissie en maakt een voordracht op voor een nieuw lid. (notulen en brief volgen in dit artikel).

Op 3 Januari 1845 wordt een nieuw lid der Schoolcommissie benoemd.

Dahlhaus vervolgt dan op blz. 277:

„Den 18en Januari 1845 had die hoogstaande, algemeen vertrouwde schoolcommissie, in compleet getal, een zeer onbevooroordeeld en onpartijdig onderzoek in het Instituut der Zusters ingesteld, en den 23en daaropvolgende het resultaat van hunne bevinding aan den Gouverneur meege-deeld. Deze had in zijne missive van 30 Jan. aan den Bisschop geen enkel feit als getuigenis tegen hem meege-deeld, maar alleen in 't algemeen te kennen gegeven „dat er allergegronde-re denen waren, om het daarvoor te houden, dat er op eene indirecte wijze op het gemoed van alle onroomsche kinderen is gewerkt en meer direct op het bewuste meisje.“

31 Januari d.a.v. geeft Mgr. Niewindt aan Baron van Raders wederom een zeer goed geredigeerd antwoord. Merkwaardig is dat Dahlhaus dit antwoord afdruckt op blz. 274 - 277, vóórdat hij over het onderzoek der schoolcommissie op 18 Januari op het Instituut der zusters spreekt. Jammer is het dat Dahlhaus zich ten opzichte van deze commissie teveel door zijn verontwaardiging en overtuiging in háár de schuldigte ontdekt te hebben, laat beheerschen. De ironische kwalificaties aan bedoelde „hoogstaande algemeen vertrouwde” commissie en van haar „zeer onbevooroordeeld en onpartijdig” onderzoek zijn voor een geschiedschrijver m.i. ontoelaatbaar, te meer waar de schrijver telkens blijk geeft weinig met deze commissie op de hoogte te zijn geweest en haar notulen en brieven niet te hebben gezien.

Dat Dahlhaus zich vergist, is m.i. uit het gevonden notulen- en brievenboek duidelijk aan te toonen. Beide zijn zeer nauwkeurig geredigeerd. Uit niets blijkt, dat vóór den 28en December 1844 deze commissie zich ook maar eenigszins met de zaak Gorsira heeft bemoeid. De laatste maal vóór 28 December vergaderde ze op regelmatige wijze den 28en November en hierbij was Mgr. Niewindt aanwezig, hetgeen o.a. blijkt uit zijn mede-onderteekening van de in die vergadering gearresteerde notulen der vergadering van 5 November d. a. v. Had ze tusschen 22 en 28 December — de periode van ommekeer bij Baron van Raders, zooals Dahlhaus construeert — vergaderd, dan zou Monseigneur als wettig lid geconvoceerd moeten zijn.

En voorts blijkt noch uit de eerste noch uit de tweede apologie van Monseigneur dat deze commissie buiten hem om — op onwettige wijze dus — vergaderd en den Gezaghebber tot de exonerie zou hebben geadviseerd. Dit is natuurlijk een negatief bewijs, maar in dit geval een zeer sterk bewijs, want de scherpzinnige Monseigneur becritiseert in zijn sterk juridische betoogen

des Gezaghebbers dispositie zoodanig, dat men van hem zou kunnen verwachten, dat — zoo de schoolcommissie zulk een onwettige handeling zou hebben verricht — hij dit zeer zeker met zijn vaardige pen zou hebben uitgemeten. Monseigneur Niewindt was een slagvaardig man en werd hem onrecht gedaan, dan stond hij evenals de H. Apostel Paulus op zijn recht als burger.

Dahlhaus suggereert o.i. dan ook den aanslag met voorbedachten rade op Mgr. Niewindt als lid der schoolcommissie, door deze commissie zelve. Het zou trouwens het summum van huichelarij zijn geweest, indien deze commissie zichzelf een opdracht had laten geven „tot informatie en nazigt” en reeds bij voorbaat had geadviseerd Monseigneur uit haar midden te stooten. Men mag van zijn medemenschen ook al zijn het heftige tegenstanders, toch niet zooveel slechts veronderstellen. Wie op het idee is gekomen Monseigneur uit de schoolcommissie te zetten, als een soort straf voor het doopen van Doortje Gorsira, blijkt nergens uit de aangehaalde stukken. De Commissie heeft zeker nimmer een besluit van zoodanige strekking genomen. Dahlhaus, die alleen **Ds. Conradi** afzonderlijk vermeldt, moge dan in de tweede plaats, suggereeren, dat deze het is geweest, die den Gezaghebber het zonderling besluit tot exonerie in het oor geblazen zou hebben, die **Ds. Conradi** was sedert 14 Februari 1843 als voorzitter-secretaris der Commissie afgetreden en sedert dien vervangen door den Heer **Jhr. I. J. Rammelman Elsevier**, Koloniaal Secretaris, herhaaldelijk waarnemend Gezaghebber en later waarnemend Gouverneur. **Ds. Conradi** was in December 1844 gewoon lid der commissie.

Dat deze **Ds. Conradi** in de zaak Doortje Gorsira een belangrijke rol heeft gespeeld, blijkt overtuigend uit Dahlhaus' stukken, maar m.i. kan men evenzeer, ja nog meer **Jhr. Rammelman** verdenken; in elk geval heeft noch **Ds. C.** noch **Jhr. R.** namens de commissie iets mogen of kunnen doen. Ik

moge hier voorts alleen de simpele vraag stellen: zou de idee van exonerie niet uit het brein van **Baron van Raders** zelve zijn ontsprongen? Er was op heel Curaçao onder de Protestanten een heftige beroering over dien geheimzinnigen „overdoop” van Doortje; als Gezaghebber wilde Van Raders natuurlijk gaarne wat doen om de gemoederen tot kalmte te brengen; juridisch kon hij niets aanvragen, administratief wel; uit zijn rijkdom van bevoegdheden greep hij naar den „verloopigen maatregel en voorbehoudens de bij hooger hand te doene demarches, den Heer M. J. Niewindt te exonereeren van het lidmaatschap der schoolcommissie.” (De redactie van dit besluit is typisch Curaçaosch; ook nu nog werkt men vrijwel steeds met voorloopige maatregelen, die achteraf soms permanent blijken te zijn: het „provisioneele,” onderwijsreglement van 1818 gold tot 1873; de Gezaghebber dekte zich tegenover het hoogere gezag, zooals elke ambtenaar zich gaarne vrijwaart tegenover hoogere autoriteiten). Tegelijk gaf hij aan deze commissie twee opdrachten: a. tot aanvulling der commissie met een nieuw lid, bij voorkeur R. K.. b. tot onderzoek van de handelwijzen van Mgr. Niewindt en de zusters; hij stelde twee dagen later de eerste apologie van Mgr. Niewindt dd. 30 December in handen der commissie voor nader advies.

En nu laat ik hier eenige citaten uit de notulen der commissie volgen: allereerst een, waaruit blijkt dat de verhouding tusschen Pastoor Niewindt en zijn medeleden niet kwaad was, al blijkt uit dit citaat meer de vriendelijkheid van „het lid de Weleerwaardige Zeer Geleerde Heer M. J. Niewindt” dan die zijner medeleden.

Zitting van Dinsdag 2 Mei 1843 afwezend het lid de Heer Jhr. I. J. Rammelman Elsevier, uit hoofde van ongesteldheid.

5.

Het lid der School Commissie de Weleerwaardige Zeer Geleerde Heer

M. J. Niewindt maakt de vergadering bekend dat hij van voornemen zijnde om met de e. k. gelegenheid van de Maria & Jacoba naar Holland te gaan, waarschijnlijk voor het laatst voor zijn vertrek de vergadering zal hebben bijgewoond. Verder zich vriendelijk aanbiedende, zoo wel in het particulier als in betrekking van Schoolopziener zoo de medeleden van zijn dienst in Holland zouden wenschen gebruik te maken. Het een en ander wordt onder beleefde dankbetuiging en toewensching van voorspoedige reis aangenomen.

In de zitting van 16 Februari 1844 is Monseigneur — thans bisschop geworden — voor 't eerst weer aanwezig.

De laatste door Monseigneur bijgewoonde zitting is van 28 November 1844. Op 30 December 1844 dus twee dagen na de exonerie komt de Commissie weer bijeen: De notulen dezer vergadering en de daarop volgende brief der Commissie aan den Gezaghebber zijn zeer belangrijk.

Vergadering

Maandag den 30 December 1844

Present

I. J. Rammelman Elsevier Jr.
voorzittend lid,
C. L. van Uytrecht
C. Conradi
A. H. Senior.

Het voorzittend lid opende de vergadering met aan de Commissie te kennen te geven, dat hun Ed. verzocht waren, bij elkander te komen, teneinde kennis te nemen van twee aanschrijvingen van den Hoog Ed. Gestrengen Heer Gezaghebber, welke het voorzittend lid geoordeeld had, niet tot de eerste gewone vergadering onbehandeld te moeten laten.

Daarop werd voorlezing gedaan.

1° van eene dispositie van het koloniaal Bestuur dd. 28 December 1844 No. 502, houdende dat op grond van daarbij ontwikkelde redenen.

- a. bij wijze van voorloopigen maatregel, en voorbehoudens de bij hooger hand te doene demarches, de Heer M. J. Niewindt van het lidmaatschap der School-Commissie wordt geëxonoreerd.
- b. opdragt aan de School-Commissie, om uit haar midden, een voorstel te doen van personen die in aanmerking zouden kunnen komen om in stede van den Heer Niewindt, als lid der School-Commissie op te treden; daarbij hare bijzondere aandacht vestigende op zoodanige in deze kolonie bestaande personen, die de Roomsche Catholijke leer belijden en in den geest der voorafgaande overwegingen, in die Commissie zouden kunnen werkzaam zijn.

Het eerste gedeelte dezer beschikking voor informatie houdende, werd het tweede gedeelte in overweging genomen en met gemoedelijkheid nagegaan, het de Roomsche Catholijke leer belijdende personeel binnen deze kolonie.

Hoe gaarne anders ook de Commissie, aan de ten deze door het koloniaal Bestuur gegeven wenk, bij het doen der verzochte opgave, gehoor wenschte te geven, gevoelde zij zich echter buiten staat, om iemand de Roomsche Catholijke leer belijdende, aan te wijzen, die naar hare meening geschikt zoude kunnen worden geoordeeld, om in de voordragt te worden opgenomen en werd derhalve geoordeeld, om uit de twee andere bestaande kerkgenootschappen op te geven Heeren

Jacob Lauffer &

Haim Cohen Henriquez

Weshalve de Commissie aan het voorzittend lid opdroeg om de opgemelde twee Heeren, aan het koloniale Bestuur, voor te dragen.

2.° eene missive van den Hoog Ed. Gestrengen Heer Gezaghebber dezer kolonie dd. 30 December 1844, No geleidende de het door den Heer M. J. Niewindt op de beschikking van den 28 December 1844 No 502, gegeven

antwoord, voerende de dagteekening van den 30 December 1844 No 66/8 houdende uitnoodiging aan de School Commissie om op eene gepaste wijze, onderzoek te doen naar hetgeen de Heer Niewindt betoogt, dat namelijk: ten aanzien van het Godsdienstig onderwijs op het Instituut der Rozen-daalsche zusters, hetzelfde nimmer is gegeven en men zich aan het programma gehouden heeft. Gevende Zijn Hoog Ed. Gestreng verder te kennen: tot het laten doen van dit onderzoek meer dadelijke aanleiding gevonden te hebben, uit hetgeen zijn Hoog Ed. Gestr. ter ooren gekomen en, naar zijn Hoog Ed. Gestreng meende, vrij algemeen bekend was, omtrent de toespraak, welke nog door een der geestelijke zusters gehouden is, aan eene dochter van den Heer C.M. Neuman, behoorende tot de protestantsche gemeente, welke toespraak van dien aard schijnt geweest te zijn, dat dezelve directelijk moest strekken om het jeugdige hart van dat kind indrukken te geven, die hetzelfde het Roomsche Catholijke geloof, boven dat, in hetwelk zij gedoopt is en opgebracht wordt, te doen verkiezen.

Wordende de Commissie, derhalve verzocht om, zijn Hoog Ed. Gestr. van hare bevinding berigten te geven en hare gemoedelijke beschouwing daaromtrent mede te deelen.

Vervolgens lecture gegeven zijnde van het ontvangen, hierboven genoemde schrijven van den Heer M. J. Niewindt, werd door Heeren Leden overeengekomen, dat elk voor zich, het zijne zoude aanwenden om informatie te bekomen, teneinde de Commissie zoo veel mogelijk in staat te stellen, aan de haar gedane uitnoodiging te kunnen voldoen.

De vergadering is daarop gescheiden.

Geresumeerd, goedgekeurd en geteekend in de vergadering van den 14 Januarij 1845.

w:g; I. J. Rammelman Elsevier Jr.
C. L. van Uytrecht,
Jacob Lauffer.
C. Conradi.
A. H. Senior.

1845.

Curaçao den 2 Januari 1845.

Aan den Hoog Ed. Gestr. Heer Gezaghebber van Curaçao en onderhoorige Eilanden.

De School Commissie heeft de eer de ontvangst te erkennen van Uw Hoog Ed. Gestrenge dispositie dd. 28 December a. p. No. 502/7, inhoudende dat bij wege van voorloopigen maatregel, de Heer M.J. Niewindt is geëxonererd van het lidmaatschap in die commissie en waarbij voorts aan haar wordt opgedragen, om uit haar midden een voorstel te doen, van personen, die in aanmerking zouden kunnen komen om, in stede van den Heer M. J. Niewindt voornoemd, als lid der commissie op te treden, daarbij hare bijzondere aandacht vestigende, op zoodanige in deze kolonie bestaande personen, die de Roomsche Catholieke leer belijden, en in den geest der bij gemelde dispositie aangegeven overwegingen, in die Commissie zouden kunnen werkzaam zijn.

In hare zitting van den 30 December j.l., heeft de School Commissie de aan haar door Uw Hoog Ed. Gestrenge gedane opdracht, in gezette overweging genomen en het haar bekend personeel in deze kolonie dat de Roomsche Catholieke leer belijdt, zich vertegenwoordigd hebbende, met gemoedelijkheid nagegaan, in hoeverre daaronder iemand konde aangetroffen worden, die de bekwaam en geschiktheid bezit, om als lid der Commissie in het toezicht over het onderwijs der jeugd werkzaam te zijn.

De School Commissie heeft echter onder de leden dier kerkgemeente niemand kunnen vinden, aan welke de betrekking van School opziener, die in deze kolonie niet minder dan elders gewichtig is, naar haar bescheiden oordeel, met vrucht zoude kunnen worden opgedragen en heeft derhalve de eer aan Uw. Hoog.Ed.Gestr. ter tijdelijke tijdelijke vervulling dier betrekking op te geven, den Heer Jacob Lauffer, die bereids eene betrekking van vertrouwen bij het koloniaal Bestuur bekleedt. en den Heer Haim Cohen Henriquez.

De School Commissie hoopt met het vorenstaande aan Uw Hoog.Ed.Gestr. verlangen te hebben voldaan.

Het voorzittend lid derzelve
(w.g.) I. J. Rammelman Elsevier Jr.

Op 14 Januari 1845 vergadert de Commissie wederom. Hier volgen de zeer interessante **notulen**, welke o.m. het jaarverslag over het onderwijs in 1844 inhouden. Het geeft een goed overzicht van de bestaande scholen en bewijst tevens, dat de Commissie niet zoo bevooroordeeld tegen het R. K. onderwijs was als Dahlhaus het steeds wil doen voorkomen, maar zoo objectief mogelijk alle scholen trachtte te beoordeelen: de school der zusters i. c. **Instituut van Mejufrouw J. Knuppel** (Is dit een verschrijving? In het Gedenkboek der Zusters (1942) heet bedoelde Zuster Thérèse Mej. J. Knupp; inderdaad was ze een knuppel in het Curaçaosche hoenderhok.) wordt met waardeering vermeld, terwijl daarentegen twee andere der tien „private scholen” en vooral één der twee landsscholen zeer ernstig worden becritiseerd. Van de laatste deugt niets. Het verslag geeft ook duidelijk aan, dat het Instituut der zusters reeds verreweg de grootste school van heel Curaçao was, een schitterend succes voor Mgr. Niewindt en de zusters van Roozendaal, dat wellicht tot nadjver aanleiding heeft gegeven, vooral waar door toelating van niet R. K. leerlingen andere scholen zich benadeeld achtten; maar in dit en de andere verslagen der Commissie komt niet anders dan waardeering voor de school der zusters tot uiting.

Vergadering.

Dinsdag den 14 January 1845.

Present:

Jhr. I. J. Rammelman Elsevier Jr.
C. L. van Uytrecht,
A. H. Senior,
C. Conradi,
J. Lauffer.

No. 1.

De Commissie zitting genomen hebbende, herinnerde het voorzittend lid aan de dispositie van den Hoog Ed. Gestrengen Heer Gezaghebber dezer kolonie dd. 3 dezer No 3/1, welke bereids aan Heeren Leden was rondgezonden, teneinde daarvan voorloopig kennis te nemen, en welke nader in deze zitting zoude worden gelezen, en gaf te kennen dat de Heer J. Lauffer ten gevolge van dien was geconvoceerd om aan de Commissie te worden voorgesteld.

Het voorzittend lid, feliciteerde den Heer Lauffer en de Commissie, met Zijn Eds. benoeming welke felicitatie door dien Heer, in gepaste termen beantwoord werd.

No. 2.

De Commissie ging daarop over tot het resumeren der notulen van den 30 December Ao. Pr., welke werden goed gekeurd en geteekend.

No. 3.

Werd als nog gelezen, de boven aangehaalde dispositie van den Hoog Ed. Gestrengen Heer Gezaghebber dezer kolonie dd. 3 January 1845 3/1, waarbij de Heer Jacob Lauffer, onder nadere goedkeuring van hooger hand, tijdelijk benoemd wordt als lid der School Commissie in stede van den Heer M. J. Niewindt die bij wege van voorloopigen maatregel van die betrekking is geëxonereerd.

Wordende deze beschikking voor informatie aangenomen.

No. 4.

Werd gelezen eene missive van Heeren School opzieners te Aruba dd. 27 December Ao. Pr., houdende kennisgeving, dat aan den Heer Willem Specht gedurende het jaar 1845, het voorzitterschap dier commissie te Aruba, door hen is opgedragen, en voorts herhaling van derzelver bij schrijven van den 10 October Ao. Pr. voor ge-

dane aanvraag, voor benooidgheden ten behoeve van 's Lands school op dat Eiland.

Werd besloten aan de gedane aanvraag en wat de boeken betreft, zoo volledig mogelijk, uit de voorhandene schoolboekjes bij de eerste gelegenheid naar Aruba gevolgt te geven

No. 5.

De ingekomen opgaven van kinderen, nagezien zijnde, bleek het, dat derzelver getal verdeeld over de onderstaande scholen bij de opneming der scholen in dit jaar bestond als volgt.

	Jongens	Meisjes
bij den Heer A. I. Pijpers	57	20
" " " N. Evertsz.	70	8
" " " Price	2	23
" " " Ths. Grant	13	8
" " " I. Cruger	10	15
" " " M. de Mey		
Schotborgh	23	1
" " " Timmer	44	25
" " " P. Poel ¹⁾	83	5
" " " I. H. Linstuyt	7	3
" " " de Wed.		
I. N. C. Jutting	-	12
" " " J. H. Stelp	33	27
Instituut voor meisjes onder		
Mej. Knuppel	-	240
	342	387

N.B. nog op de Zondagsschool op gezegd Instituut 223 meisjes.

No. 6.

Het voorzittend lid verzocht de Heeren leden om in beraadslaging te willen nemen de punten van het jaarlijksch verslag der gehouden schoolexamens in de maand December j. l. en daartoe overgegaan zijnde, bleek het oordeel der Commissie unaniem te zijn als volgt.

¹⁾ Zie over P. Poel het artikel van M. G. Latour O. P. in het eerste nummer van „Lux“. (Juli 1943)

de Landsscholen.

van den Heer P. Poel; dat de leerlingen aldaar zeer goed hadden voldaan; van den Heer Timmer dat die school zeer slecht was bevonden, en daar de Commissie dien onderwijzer herhaaldelijk heeft aangemaand, om meer werk te maken van het onderwijs op zijn school, zonder echter door die aanmaningen eenige verbetering te hebben kunnen te wege brengen, in het jaarlijksch verslag aan het koloniaal Bestuur daarvan mededeeling zoude moeten gedaan worden, teneinde eene correctie voor dien onderwijzer uit te lokken.

De private Scholen.

van den Heer I. A. Pijpers, dat de 1e klasse goed had voldaan bij de verdere klassen echter weinig vorderingen waren waargenomen, en in dezelve vooral gemis is bespeurd, aan rationele ontwikkeling.

van den Heer N. Evertsz; dat de 1e klasse goed had voldaan, doch dat met betrekking der lagere klassen op deze school, veel te wenschen was overgebleven.

Van het Instituut voor meisjes: dat hetzelfde in hare afdeelingen wel heeft voldaan doch bijzondere melding verdient de 2de afdeeling en de 1e klasse der 1e afdeeling;

van den Heer Ms. de Mey Schotborgh: dat die school vrij wel heeft beantwoord.

van den Heer Lingstuyt: dat daaromtrent niets te vermelden valt aangezien deze school geheel blijkt te verloopen, zoodat er bijna geene leerlingen meer op dezelve zijn aangetroffen.

Wegens de meer bepaaldelijk voor het Engelsch bestaande scholen: Van den Heer I. H. Cruger: dat op dezelve zeer goede vorderingen zijn waargenomen.

van den Heer Ths. Grant: dat het onderwijs aldaar wel heeft voldaan, en deze school is toegenomen.

van den Heer H. Price: dat dit examen op dezelve meer reden van tevredenheid heeft opgeleverd, dan het voorgaande halfjarig examen.

Van Mevr. de Wed. I. N. C. Jutting, dat het onderwijs op deze school van welke nu het eerste examen is afgenomen, vrij goed is bevonden, en de

verwachting welke de Commissie van dezelve had, over het geheel genomen, heeft overtroffen.

Weshalve in het jaarlijksch verslag door het voorzittend lid aan het koloniaal Bestuur in te dienen het opgegevene als resultaat zal worden opgenomen.

No. 7.

De Commissie ging daarop over tot de behandeling der missive van den Heer M. J. Niewindt dd No aan het Bestuur der kolonie gerigt, en welke bij missive van den Hoog Ed. Gestrengen Heer Gezaghebber dd No in hare handen is gesteld, teneinde op eene gepaste wijze onderzoek te doen, naar hetgeen de Heer Niewindt bij die missive betoogt dat, namelijk, ten aanzien van het godsdienstig onderwijs op het instituut der Rozendaalsche zusters hetzelfde nimmer is gegeven, en men zich aan het programma gehouden heeft. (zie No 2 der Notulen van den 30 December 1844) De informatiën welke men had getracht te bekomen, om de Commissie in staat te stellen aan de haar gedane uitnoodiging te kunnen voldoen, voor zoover dezelve door een der leden waren opgeteekend, nagegaan hebbende, werd besloten het berigt dien overeenkomstig op te maken, het concept daarvan aan heeren Leden rond te zenden, en na dat hetzelfde zoude zijn goedgekeurd, aan den Hoog Ed. Gestrengen Heer Gezaghebber in te zenden.

De Vergadering is daarop gescheiden.

Geresumeerd, goedgekeurd en geteekend in de vergadering van den 4 Maart 1845.

w.g. I. J. Rammelman Elsevier Jr.
C. L. van Uytrecht.
A. H. Senior.
C. Conradi.

Artikel 7 dezer notulen is voor ons van het meeste belang; twee data van missives zijn niet ingevuld, maar deze zijn in de hieronder volgenden brief met rapport nauwkeurig vermeld. Het concept van dit rapport over de missive van Mgr. Niewindt dd. 30

December (de eerste apologie) opgesteld door een der leden (wie dat is, wordt niet vermeld) zal onder de andere leden circuleeren om daarna aan den Gezaghebber te worden aangeboden. Dahlhaus deelt mee, zooals hierboven reeds is geciteerd, dat de voltallige Commissie op 18 Januari een onderzoek in het Instituut der zusters instelde; waarschijnlijk is dus bij de eindredactie rekening gehouden met de resultaten van dit onderzoek. Waartoe zou het anders hebben moeten dienen? Hiervoor pleit ook dat eerst een week later n.l. op 25 Januari (niet op 23 Januari, zooals Dahlhaus zegt) het rapport aan den Gezaghebber wordt toegezonden. Hier volgt de volledige tekst van dit merkwaaardige rapport, waarvan m.i. Jhr. Rammelman Elsevier de redacteur moet zijn geweest.

Het rapport is met dezelfde hand geschreven als de onderteekening, die echter niet origineel is. Dit is zeer begrijpelijk, want het „brievenboek”, waarin het rapport voorkomt, is uit den aard der zaak een copieboek. Blijkbaar liet Rammelman zijn brieven overschrijven. Alleen in het „notulenboek” komt R.'s handschrift met handteekening voor. Stijl en opzet van het rapport, alsmede het feit dat Rammelman behalve het voorzitterschap ook het secretariaat der commissie waarnam, geven ons de vaste overtuiging dat Jhr. Rammelman Elsevier niet slechts de officiële onderteekenaar, maar ook de opsteller van het rapport is geweest en niet Ds. Conradi, al zal deze wel materiaal ervoor hebben geleverd.

Curaçao den 25 Januari 1845.

Aan den Hoog Ed. Gestr. Heer
Gezaghebber van Curaçao.
enz.

Uw Hoog Ed. Gestrenge heeft bij missive van 30 December j.l. No 280 1/8 wel aan de School Commissie willen toezenden een schrijven van den

Hoogwaarden Heer M. J. Niewindt, Apost. Vicaris van Curaçao, Bisschop van Cytrum, strekkende in antwoord op Hoogdeszelfs beschikking van den 28 te voren No 502, met uitnoodiging om op eene gepaste wijze, onderzoek te doen, naar hetgeen de Heer M. J. Niewindt bij dat schrijven betoogt, dat, namelijk, op het Instituut der Rozendaalsche Zusters, ten aanzien van het godsdienstig onderwijs hetzelfde nimmer is gegeven en men zich aan het programma gehouden heeft.

In het aangehaalde schrijven van den Heer M. J. Niewindt heeft de School Commissie geacht in een onmiddellijk verband, tot de door Uw HoogEdelgestr. haar gedane uitnoodiging te staan; de zinsnede „dat U.H. E.G. of wie het ook zij, wordt uitgenoodigd om de kinderen, die nog in het Instituut onderwijs genieten, of hetzelfde reeds verlaten hebben, zoowel de kleinste als de grootste, zoowel de armste als de rijkste te ondervragen, of ooit eene der meesteressen direct of indirect aan de aangegane verbindtenis, aan die plegtig afgelegde beloften ontbroken heeft” en verder ten aanzien van Mejufvrouw Doortje Gorsira, dat dit meisje slechts 9 maanden, van 14 Maart tot medio December 1842 onderwijs en ik voeg er bij, niet het minste godsdienstig onderwijs genoten heeft.” enz.

De School Commissie heeft daarin alzo eene directe aanwijzing meenen te moeten opmerken, van den aard des onderzoeks, hetwelk haar is opgedragen, en dat niet anders zijn kon dan zoodanig een, hetwelk door een kiesche uitlokking der kinderen of derzelve ouders bij wijze van gesprekken met dezelve, konde gedaan worden, en waardoor het bericht der Commissie te gemoedelijker zoude kunnen zijn, omdat geen invloed hoe ook genaamd, op de vreesachtige gemoederen van meisjes van verschillende jaren en opleiding of op de ouders derzelve alzo geacht konde worden gewerkt te hebben op hetgeen van de eenen of de anderen mogt worden vernomen en dat de grondslag van dit bericht moet uitmaken. Maar ook daarbij heeft de Commissie gedacht, dat, uit aanmer-

king van hetgene de Heer Niewindt, tot vrijpleiting van het instituut, heeft geopperd, wegens het kort verblijf van Doortje Gorsira op dat instituut, en haar verlaten van hetzelfde nu reeds 2 jaren geleden, haar berigt ook moet berusten op feiten die tot het begin van de oprigting deszelven opklimmen.

De School Commissie, de verkregen resultaten van haar onderzoek te zamen vattende heeft de eer UHEG daaromtrent mede te deelen.

a. Algemeen bekende zaken.

1. In het begin van 1843 of in het laatst van 1842 heeft de Directeur van het Instituut bewerkt, dat de eerste Communie van zijne catechisanten onder plegtstatigen dienst van drie Priesters, onder het geven van vacantie aan de geheele school, in al de afdeelingen, en met uitnoodiging van alle, ook Protestantsche leerlingen om die plegtigheid te komen bijwonen in de kapel van het Instituut heeft plaats gehad. Een lid van de School Commissie die vooraf kennis droeg dat dit zoude gebeuren, is er bij tegenwoordig geweest, en in de eerstvolgende vergadering heeft hij zich verplicht geacht het medelid den gemelden Heer Directeur daarover te onderhouden, zijne ontevredenheid deswegens openbarende, en den wensch te kennen gevende dat die ceremonie, daar ter plaatse en in die manier voortaan niet herhaald zoude worden hetgeen de Heer Niewindt onder vermelding dat hij er niets kwaads in zag dan ook heeft willen beloven.

2. Reeds spoedig nadat het Instituut was opgericht, zijn er aan de scholieren prentjes van Roomsche heiligen verkocht of gegeven, oogenschijnlijk om gebruikt te worden als merkteekenen in de leerboeken, inderdaad echter, naar de tegenwoordige gemoedelijke overtuiging der Schoolcommissie om de Protestantsche leerlingen van lieverlede het verlangen inteprenten om Roomsch Catholijk te worden, terwijl er Protestantsche meisjes zijn die in het bezit zijn gekomen van eene collectie van dusdanige prentjes, zoo groot en rijk, als er waarschijnlijk door geen

eene Roomsche leerlinge verkregen is. Dat geven van Roomsche prentjes is onder de Mère, wijlen Mejufvrouw Moons begonnen, en onder de tegenwoordige Mère Mejufvrouw Mary Colemans gecontinueerd.

3. Gemelde Mère, wijlen Mejufvrouw Moons, het ceremonieel dirigerende voor den ontvangst van den Heer Directeur van het Instituut, die in Januari 1844 als gewijde Bisschop van Cytrum in partibus infidelium is weergekeerd, heeft de helft van de acht scholieren, die tot strooisters bestemd waren, genomen uit de meisjes van Protestantische huizen.

4. Dezelfde Mère heeft aan die acht strooisters onderrigt gegeven, nopens hare taak in een afzonderlijk vertrek, terwijl er aan die kinderen door haar geheimhouding was opgelegd.

5. Dezelfde Mère heeft, ten behoeve van dezelfde receptie, alle kinderen in de onderscheidene afdeelingen, zonder op het verschil van godsdienst acht te slaan, opgelegd het afschrijven en van buiten leeren van een liedje hetwelk volgens het zeggen van Mère Colemans aan een der leden van de School-Commissie, op het Instituut vervaardigd, door alle leerlingen zoude worden gezongen, zoodra de Heer Niewindt de Bisschop na zijne aankomst en bij zijne intrede op het Instituut zoude binnenkomen, van welk liedje hiernevens een afschrift aan U. H. E. G. wordt overgelegd. Dit stuk bekend geworden zijnde, heeft hevigen aanstoot gegeven bij de Protestantsche ouders, en hunne regtmatige bezorgheid opgewekt.

6. In 1842 is er een boekje uitgekomen geschreven door Zuster Mère Scholastica, waarvan hier ter plaatse een exemplaar is geweest, dat door leden der Schoolcommissie vluchtig is ter lezing gekregen hetwelk als toen te dezer plaatse zeer veel ongerustheid heeft opgewekt, omtrent de bedoelingen van de Roozendaalsche Zusters met het geven van onderwijs ook aan Protestantsche meisjes. Dit boekje is ook dadelijk daarop verdwenen, en kan alzoo niet worden overgelegd maar vermits van hetzelfde een uittreksel is gegeven door de Evangeli-

sche kerkbode, in zijnen 3 jaargang No 19, zoo heeft de SchoolCommissie van dat nummer een exemplaar bekomen, dat zij de eer heeft hiernevens overteleggen.

7. Bij de aankomst van den Bisschop op 22 Januari 1844, is gebleken, dat tot het ceremonieel, hetwelk de bovengenoemde 8 scholieren in het geheim hebben moeten moeten leeren, ook behoorde het knielen, want, dat met de anderen ook de 4 Protestantische meisjes gekniel hebben voor het altaar, ter zijde van den Bisschop, en dat zij in die knielende positie zijn blijven liggen, tot dat de Bisschop zijne Godsdienste verrigtingen had geëindigd. Dit heeft bij de Protestantsche ouders tot zeer verontrustende vermoedens aanleiding gegeven, die nog werden vermeerderd door hetgeen men vernam, dat de kinderen verplicht zouden zijn, om voor den Bisschop te knielen, zoo dikwijls deze de scholen van het Instituut zoude komen bezoeken. Ten gevolge van een en ander heeft een Protestant, vader van een op het Instituut onderwijs genietend kind, en tevens lid der SchoolCommissie zich verplicht gerekend, de tegenwoordige Mère, Mejuffrouw Coleman (zijnde de Mère Moons intusschen voor de aankomst van den Bisschop overleden) over die prentjes van Roomsche heiligen, die Protestantsche kinderen waren in handen gestopt, over dat liedje voor den Bisschop dat door Prot. kinderen mede afgeschreven en geleerd was, en zoude worden gezongen, over dat knielen voor het altaar, door Prot. kinderen, dat onder de toelating van de tegenwoordige Mère werkelijk heeft plaats gehad en over het voornemen, waarvan sprake was dat er telkens voor den Bisschop zoude gekniel worden, door de scholieren, wanneer die Heer op de Scholen zoude komen, ernstig te onderhouden, en haar te vermanen, om zich voortaan van dergelijke handelingen te onthouden, die geheel in strijd waren met de voorwaarden op welke de opening van het Instituut voor meisjes, zonder onderscheid van Godsdienstige belijdenis was toegestaan. Dit is dan ook in den vroegen morgen van vrijdag den 27 January

1844 geschied. Als toen heeft het gemelde lid der School Commissie Soeur Hyacinthe (Mère Coleman) die toen aan het hoofd stond van het Instituut, aangezegd, dat hij als een van de Prot. ouders, die een van de eersten geweest was, om zijn kind op het Instituut te plaatsen zich in de onaangename noodzakelijkheid bevond om haar zijn misnoegen kenbaar te maken, over hetgeen er bij de aankomst van den heer Niewindt op het Instituut was voorgevallen. Dat hem voorts berigt was, dat er nog een welkomstlied op den Bisschop zoude worden gezongen, dat hij dit niet had gelezen, maar toch onderrigt was, dat er uitdrukkingen in voorkwamen, die in geen Protestantschen mond voegden en nimmer door zijn kind, met zijnen wil, zouden worden uitgesproken; dat hij niet konde inzien wat de kinderen op het Instituut te maken hadden met de waardigheid, die aan Mijnheer Niewindt was opgedragen. Dat die heer ten aanzien van de School niet anders was dan Schoolopziener, en als zoodanig in geen enkel opzigt verheven boven de overige leden der Commissie; dat hij haar wilde hebben gewaarschuwd om geene kerkelijke of Godsdienstige zaken, kenmerken van een bijzonder genootschap, onder welke benaming ook, te brengen op haar gemengde school, terwijl de volstrekte onthouding daarvan, eene uitdrukkelijke voorwaarde is, waarop die School van Gouvernementswege was toegelaten, dat hij nu met een vredewoord tot haar kwam, om haar te waarschuwen van binnen de gestelde perken te blijven, maar, dat hij daarvan geen gewenscht gevolg bespeurende, niet zoude schromen of in twijfel staan, om minder welgezind jegens de School te handelen waarvan de eerste stap zoude zijn, dat hij zijne dochter onmiddelijk van de School zoude afnemen. Mejuffrouw Coleman had daarop eenige verontschuldigungen in het midden gebragt en onder anderen gezegd, „ dat de Protestantsche kinderen hadden medegeknield, op het voorbeeld van de andere kinderen, dat het knielen maar eene Ceremonie was, welke niet tot de eigenlijke R. C. godsdienst behoort-

de, daar de Protestanten, toch ook wel voor den koning knielen" Verder dat het Ceremonieel voor de ontvangst van den Bisschop door wijlen Mère Moons, van wie de Protestanten steeds met zoo veel lof spraken, geregeld was, terwijl zij eindelijk de plegtige verzekering gaf dat er van dien aard, niets meer op het Instituut zoude plaats vinden.

8. In weerwil van deze verzekering door Mejuffrouw Coleman aan een lid der School Commissie gegeven, is het bij gelegenheid van de prijsuitdeeling op het Instituut, welke plaats heeft gehad op Dingsdag den dertiende February nog geen drie weken na die verzekering gebeurd, dat de scholieren, voor den Heer M. J. Niewindt, toen hij binnenkwam geknield hebben.

9. Drie dagen later, op Vrijdag den 16 February bij gelegenheid dat de School Commissie vergaderd was, heeft een lid van de School Commissie den Heer Niewindt ten aanhoore van de overige leden over dat knielen op de school ernstig onderhouden; hij stemde toe dat zulks geschied was, maar voegde er bij, dat er geen order toe gegeven was, en dat zulks alleen door Roomsche kinderen geschied was. Het gedachte lid, dit, en nu al het laatst gezegde betwijfelende, hernam dat zulks onder een groot aantal kinderen die verspreid door elkander zitten, bezwaarlijk met zekerheid was nategaan, maar dat zelfs Roomsche kinderen het op de school niet behooren te doen, want dat de Bisschoppelijke waardigheid eene zuivere kerkelijke betrekking is, waarmede het schoolwezen niets te maken heeft; dat het voorbeeld van Roomsche kinderen door Protestantische ook spoedig zoude worden gevolgd, en dat, bij aldien zulks op het Instituut niet werd te keer gegaan, en ook spoedig op de andere scholen eene vertooning van knielen voor hem zoude volgen. De Heer Niewindt herhaalde nogmaals dat het volstrekt niet bevolen was dat het hem zelfs zeer onverwacht was voorgekomen, en het gedachte lid eindigde met te vorderen, dat er dan nu van zijnentwege bevel zoude worden gegeven, dat het voortaan niet meer mag geschieden, en de overige leden aan deze vordering met

hunne stem kracht bijzettende, beloofde de Heer Niewindt ten laatste dat hij zoodanig een bevel zoude geven.

b. Minder algemeen bekende zaken.

De School Commissie is tot de vaste overtuiging gekomen, dat er vroeger en later van de oprichting des Instituits af aan, door de onderscheidene onderwijzeressen, inzonderheid door Mejufvrouw Moons, de eerste Mère door Mejufvrouw Coleman (soeur Hyacinthe) de tweede Mère, en door Soeur Agnes, naar een stelselmatig plan maar met verschillende taktiek, gewerkt is om Prot. kinderen Roomsche indrukken medetedeelen, en tot de belijdenis van en de gehoorzaamheid aan de R. kerk overtehalen, want de School Commissie is tot de wetenschap gekomen van de navolgende bijzonderheden,

1. De Mère Moons heeft een Protantsch meisje den rozenkrans leeren bidden.
2. De Mère Moons heeft aan hetzelfde meisje een fraaijen rozenkrans present gedaan.
3. De Mère Moons heeft aan eenige Prot. meisjes toegang tot de kapel verleend.
4. De Mère Moons heeft aan een Prot. meisje bevel gegeven om voor het altaar in de kapel te knielen.
5. De Mère Moons heeft aan hetzelfde meisje, dat weigerde voor het altaar te knielen den toegang tot de kapel verboden.
6. De Mère Moons heeft ook andere Prot Meisjes, welke weinig achting voor de Roomsche ceremoniën en weinig aanleg om Roomsche indrukken aantenemen, betoonden, de vergunning onthouden, om in de kapel te komen.
7. De Mère Moons en de tegenwoordige Mère en alle de Soeurs hebben bijzonder en buitengemeen veel werk gemaakt van die leerlingen, welke in den laatsten tijd gebleken zijn genegenheid te hebben opgedaan om Roomsche te worden.
8. Van diezelfde meisjes is opgemerkt, dat zij veelal geplaatst waren naast Roomsche leerlingen.
9. Van de Roomsche leerlingen, was

er bijzonder eene, die de zwakke Prot. meisjes meesleepte, de minder zwakke daarentegen van zich afstootte, zoo zelfs, dat zij eens aan eenige Prot. Meisjes in de schooluren een Roomsche boek latende zien, een ander Prot. meisje, dat minder bij haar in gunst stond, en uit kinderlijke nieuwsgierigheid de troep naderde, afwees met de woorden: „dit moogt gij niet zien, gij wilt toch niet Roomsche worden.”

10. Gedurende den tijd dat het Instituut in werking geweest is, zoowel onder Mère Coleman als onder Mère Moons hebben de leerlingen aan een borduurraam moeten werken, terwijl het patroon bijna altijd hetzelfde was, te weten een groot kruis op den voorgrond.

11. Gedurende den tijd dat het Instituut in werking geweest is, zoowel onder Mère Coleman als onder Mère Moons, is de voorrang, die de scholieren in hare klassen verkregen, minder nauwgezet afhankelijk geweest van applicatie en vorderingen in het wetenschappelijk onderrigt, en stond dezelve somtijds in een zeer naauw verband met de applicatie en vorderingen, die de Protestantsche kinderen in de Roomschegezindheid openbaarden.

12. Prot. meisjes wier doorslaande neiging om Roomsche te worden in den laatsten tijd openbaar geworden is, zijn door de Mère en Soeurs sterk uitgelokt en aangemoedigd om avondbezoeken bij de zusters te brengen.

13. Wijlen de Heer Roosmalen, heeft aan de Prot. meisjes een kastje laten zien, dat poppetjes en beeldjes en allerlei fraaie voorwerpen van den Roomschen ritus bevatte, en bij de vertooning daarvan gezegd „kijk, zoo veel fraais hebt gij bij uwen Godsdienst niet, onze Godsdienst is toch veel beter dan de Protestantsche.”

14. Datzelfde Prot. meisje is bijzonder sterk aangetrokken geworden door een van de Soeurs, die in Ierland geboren is, welke meermalen een afzonderlijk onderhoud met haar gehouden heeft.

15. Datzelfde Prot. meisje is te huis gekomen met vele Roomsche prentjes

en met eenen rozenkrans, welke voorwerpen haar door de zusters gegeven waren.

16. Datzelfde meisje is terstond daarop van het Instituut afgenomen door haar ouders, die begerepen dat die school voor hun kind gevaarlijk werd.

17. Eene jongere zuster van dat meisje, is door hare ouders een weinig later om dezelfde reden van de school afgenomen.

18. Een ander Prot. meisje, is van het Instituut afgenomen door haar ouders, om de navolgende reden. De Mère had haar eens apart genomen en gevraagd of zij niet Roomsche wilde worden, het kind had geantwoord „neen”; dat zouden mijne ouders niet willen hebben, ik ben protestant. Hierop zeide de Mère van toon veranderende „Nu ge begrijpt wel, ik vroeg dit maar uit gekheid.” Eene maand verliep, en toen nam de Mère wederom een proef, vragende: „Zoudt ge geen zin hebben om Roomsche te worden? Het kind antwoordde: „ik weet het niet, dat zoude ik mijne ouders moeten vragen, waarop de Mère hernam „Neen! dat moet gij volstrekt niet doen.” Eene maand later werd de proef herhaald, en nu met aandrang onder het bezigen van uitdrukkingen als „Gij moet toch zeker Roomsche worden, onze Godsdienst alleen is goed, en bij de Protestanten worden de menschen niet zalig, bedenk er U eens op, ik geef U eene maand tijd.” Het meisje dit geheele geval aan hare ouders vertellende, werd onmiddellijk van de school op het Instituut afgenomen.

19. Een protestantsch meisje, is Mère Coleman in de kapel zittende, komen begroeten, en op haar groet geen antwoord bekomende, en in onrust vragende „Is Mère ziek? heeft zij eindelijk op strakken toon vernomen: „Neen kind! Mère is bedroefd! bedroefd om U!” Het kind begon verlegen te zeggen: „O Mère, ik heb toch geen kwaad gedaan.” Mère gaf ten antwoord: „Neen, kind, maar Mère is bedroefd om U.” Het kind werd al meer nieuwsgierig en eindelijk zeide Mère: „kind! gij zijt niet Roomsche en kunt niet zalig worden, dat is mijne smart! Ik ben ziek en als ik sterf o, dan komen er eene

heele menigte van die mooie Engeltjes, en die brengen Mère in den hemel, maar als gij sterft: O, dan komt de duivel..." en hier volgde eene vreeselijke afbeelding van den duivel, met grijpende klauwen enz. „en die duivel zal U aangrijpen, en U slepen naar de hel, en daar moet gij eeuwig branden. O, ik ben zeer bedroefd" enz.: Die schildering had zoo sterk gewerkt op het jeugdig gemoed, dat het meisje er in denzelfden nacht eenen ontzettenden droom van heeft doorgestaan, waarbij zij in den waan verkeerde, dat de duivel haar reeds beet had, en de op haar gerucht toeschietende ouders, moeite hadden om haar tot bedaren te brengen.

20. Een Prot. meisje, in den laatsten tijd op het Instituut geplaatst, had een Roomsche meisje naast zich zitten, hetwelk in de schooluren hare les moest leeren, uit een klein boekje, met blauwe omslag, waarin op de eene bladzijde Hollandsch en op de andere Papiamentsch te lezen stond, en onder dat leeren, maakte het meisje allerlei figuren met de hand op hoofd, borst en schouders, zoodat het het Protestantsch meisje sterk in het oog viel. Die handbeweging was het kruisje maken, en dat lezen was uit de Roomsche Catechismus voorleden jaar gedrukt ter Drukkerij van Doorluchtige Hoogwaardigheid.

21. Het dochttertje van de Protestantsche familie Neuman, is den laatsten dag van de school voorleden jaar, zeer bedroefd te huis gekomen. De reden van hare droefheid was, dat Soeur Agnes van haar afscheid nemende, gezegd had: „als wij in leven blijven o ja! dan zullen wij ons na de vacantie wederzien, maar als wij sterven, dan zien wij elkaar nooit weder, want gij zijt Protestant en kunt niet in den hemel komen, kunt niet zalig worden."

22. Prot. meisjes, die in den laatsten tijd gebleken zijn neiging voor de Roomsche godsdienst te hebben opgedaan, hebben van de Roozendaalsche zusters gehoord:

a. dat men in de Roomsche kerk alleen zalig kan worden.

b. dat de bijbel, die de Protestanten hebben, vervalscht is,

c. dat er eigenlijk maar eene kerk is, de Roomsche.

d. dat de Protestanten zich van die kerk hebben afgescheurd en allen moeten wederkomen.

23. Een Prot. meisje, is dikwijls opgemerkt geheel alleen bij de Mère in een afzonderlijk vertrek te worden toegelaten, en wat daar dan, soms al zeer lang verhandeld werd is geheim gebleven.

24. Dat zelfde meisje heeft aan een ander Prot. meisje niet lang geleden op de School de vraag gedaan: „Eet gij vrijdags vleesch?" ik niet," en er bij gevoegd: „over een jaar of op een ander jaar moet er met mij wat gebeuren."

25. Doortje en Betsy Gorsira, twee zusters, meisjes uit Protestantsche huizen, werden meestentijds zoodra de klok drie ure sloeg, uitgenoodigd om bij Soeur Agnes in het spreekvertrek te komen; dit gaf veel jaloesy aan de overige scholieren en maakte dezelve nieuwsgierig wat aldaar dan soms een kwart uur soms een half uur achter een verhandeld werd. Dit is echter geheim gebleven.

De School Commissie heeft met het oog op het hierboven ter nedergestelde, het door den Heer Niewindt betoogde, vermeend te moeten toetsen aan de beschikking van het koloniaal Bestuur 26 Januari 1842 No 38 waarbij aan de Jufvrouwen Moons en Knuppel de admmissie is verleend tot oprigting van derzelver Instituut, houdende §a van de 1e afdeeling van het dispositief derzelve dat de verzochte toestemming ve(r)leend wordt met dien verstande, dat onder geene benaming, in de lokalen waar het onderwijs wordt gegeven, met hetzelfde vereenigd of verbonden worde het leerstellige van eenig, bepaald kerkgenootschap, waartoe de kinderen mogen behooren, zoo als dit leerstellige onderwijs van en op alle openbare scholen van lager onderwijs, volgens de verordening op het schoolwezen, is uitgesloten en verboden" terwijl het verzoek de(r) institutrices voor zoo verre het geven van Godsdienstig onderwijs aangaat, aan kinderen van de R.C. belijdenis, in een bijzonder lokaal van het door

haar bewoonde huis, afgezonderd van de kinderen eener andere Godsdiensbelijdenis, blijkens de permissie der aangehaalde beschikking bij de toestemming tot oprichting van het onderwerpelijk huis van opvoeding en onderwijs, niet is in overweging gekomen. Of de leer wegens hel en duivel, wegens eene alleen zaligmakende kerk en verdoeming van Protestanten, tot de dogma van een bepaald kerkgenootschap behoort, zal wel aan geen twijfel onderworpen zijn, terwijl wat de vraag betreft of de boven opgeteekende verrigtingen als onderwijs te beschouwen zijn, van dat leerstellige van een bepaald kerkgenootschap, bij de Commissie geen twijfel bestaat, om dezelve in gemoede bevestigend te moeten beantwoorden, te meer, daar het verbod ten deze, zich niet alleen bepaalt tot het dadelijk geven van eenig leerstellig onderwijs, maar ook tot het vermengen of verbinden, onder eenige benaming van hetzelfde met het wetenschappelijke onderwijs, waartoe de admisie gegeven is geworden.

De schoolcommissie heeft dan ook deze gemoedelijke overtuiging, dat op het Instituut der Roozendaalsche zusters, door verschillende middelen pogingen zijn aangewend om de jeugdige harten der aldaar geplaatste Prot. meisjes, indrukken te geven waarvan de bepaalde strekking was, om dezelve eerst genegenheid voor de R. C. en afkeer voor hunne Prot. leer in te boezemen; en vervolgens om die kinderen de eerste boven de laatste bepaaldelijk te doen verkiezen en tot de R. C. kerk over te halen.

De Commissie betuigt U. H. E. G. dit berigt in gemoede te hebben opge maakt, en vertrouwend daarmede aan de uinoodiging voldaan te hebben, heeft zij de eer, hierbij aan U. H. E. G. de missive van den Heer Niewindt te doen terugbekomen.

De Schoolcommissie en namens haar
Het voorzittend lid.

w.g. I. J. Rammelman Elsevier. Jr.

Dit stuk werd niet aan Mgr. Niewindt ter inzage gegeven; alleen werden hem enkele punten er uit door den Gezaghebber op 3 Februari medegedeeld, omdat Monseigneur er in zijn brief van 31 Januari om had gevraagd. In zijn beklag aan den Gouverneur-Generaal te Paramaribo dd. 27 Februari, opgenomen in Dahlhaus blz. 277-281 weerlegt Monseigneur drie beschuldigingen en verklaart verder dat „de klachten der schoolcommissie hem onbekend zijn.”

Op dit rapport lever ik liever geen commentaar. Alleen wil ik gaarne verklaren, dat het voor mij vaststaat, dat de Zusters in haar oprechte vrees, dat de zielen van haar niet R.K. leerlingen verloren zouden gaan en dus uit liefde tot deze leerlingen zoo hebben gehandeld, aannemende dat de in het rapport medegedeelde feiten juist zijn. Zielen voor de H. Kerk te winnen was en is toch steeds de roeping van missie-zusters. Objectief bezien, mag men aan deze zusters heur gloeienden geloofsijver toch niet euvel duiden. 't Is m.i. volstrekt niet noodig om de in dit rapport vermelde feiten als overdreven of verkeerd voorgesteld, te gaan bestrijden. De waarheid was reeds op het oogenblik der redactie niet meer objectief vast te stellen, wijl een der beschuldigten t.w. mère Moons toen al overleden was. Mgr. Niewindt heeft hoewel hem slechts een deel van het rapport bekend was, hierop in zijn beklag bij den G.G. reeds gewezen. Afkeurenswaardig is het m. i. evenzeer door uit antipapisme, feiten in dit rapport vermeld te gebruiken om daar nu nog den boer mee op te gaan.

De oorzaak van het feit, dat de zusters allerlei zijpaden moesten bewandelen om aan haar missiedoel en roeping te voldoen lag in den onereuzen eisch tot neutraliteit waardoor de zusters niet openlijk voor haar overtuiging konden uitkomen, terwijl het overbekend kon worden geacht, dat het voornaamste doel der zusters met haar onderwijs niet anders kon zijn dan zielen te winnen voor de R. K. Kerk. Waartoe waren deze

zusters anders naar het arme en destijds ongezonde Curaçao gekomen? Had heur roeping haar daartoe niet de bezielende kracht gegeven! Naief was het te denken, dat alleen slavenkinderen object van den vurigen bekeeringsijver dezer missie-zusters zouden zijn. Haar school moest openstaan „voor meisjes van alle standen!” Deze bepaling van het Gouvernement zelf, dat zodoende zonder kosten voor 's lands kas een school voor meisjes uit den beschaafden stand meende te verkrijgen, bleek ongedachte gevolgen te hebben. Maar die gevolgen had ieder nadenkend mensch van te voren kunnen verwachten.

Ook nu moeten alle niet R. K. ouders, die hun kinderen toevertrouwen aan een R. K. school er bij voorbaat mede accoord gaan dat hun kinderen dagelijks den invloed van het Roomsch-Katholicisme ondergaan. Wie dat niet wenscht, moet zijn kinderen niet op een R.K. school doen. Dit was in 1843 precies eender als in 1943. Ook toen waren er genoeg andere, ook goede andere scholen, waarop men zijn kinderen kon plaatsen. Het is hoogst onbillijk onze R.K. onderwijsinrichtingen een verwijt ervan te maken, dat de daar toegelaten niet-R. K. kinderen ten slotte R. K. worden. Deze inrichtingen zouden hun roeping al heel slecht verstaan, indien de niet-R. K. leerlingen niet eens zouden merken, dat ze op een R. K. school waren. Het in 1842 levend geslacht meende blijkbaar dat zulks mogelijk was, maar reeds in 1844 bemerkte men, dat men zich hierin had vergist.

Toch zijn tot op den huidigen dag vele niet-R.K. ouders voortgegaan met hun kinderen naar R.K. scholen te zenden. Dit feit kan slechts als een compliment voor deze scholen worden opgevat, niet alleen voor het peil van het onderwijs aldaar en de opvoedings- en beschavingskwaliteiten der zusters en fraters, maar is ook een bewijs dat de R. K. godsdienst niet aan deze leerlingen wordt opgedrongen. Zelfs stelt men leerlingen vrij van de godsdienstlessen, ook al

is men daartoe niet verplicht, wijl er een openbare school binnen 3 k.m. bestaat. Een kinderhart is gevoelig voor godsdienst en gedurende bepaalde perioden in het kinderleven wel zeer bijzonder. Dat bepaalde kinderen die thuis b. v. niets over eenigen godsdienst hooren, onder den invloed van den godsdienst hunner school komen, is zoo vanzelfsprekend, dat het mij eigenlijk verwondert dat nog niet veel meer dezer niet-R. K. leerlingen de R. K. scholen verlaten als Roomsch-Katholieken.

Rousseau wilde alle bijzondere godsdienstonderricht tot het 18e levensjaar uitsstellen; dan zou de volwassen jeugd zelfstandig kunnen kiezen, welke religie ze zou aanvaarden. Alsof men zich een godsdienst zou kunnen aanmeten als een nieuw pak of een nieuwe jurk. Het systeem van Rousseau moest op verzet bij alle godsdienstige ouders stuiten; practisch beteekent Rousseau's systeem, dat nog door velen wordt aangehangen, dat dan alleen de z.g. „natuurlijke” godsdienst nog eenige kans maakt, niet de openbaringsreligies.

De strijd tusschen Bestuur en Bisschop liep ten slotte spoedig ten einde. Gezaghebber **Van Raders** werd Gouverneur van Suriname; volgens Dahlhaus werd hij tot dit hooge ambt „gepromoveerd” om hem „van Curaçao te verwijderen”. Deze meening wordt door Dahlhaus absoluut niet met feiten gestaafd; het is een van zijn suggestieve polemische opvattingen, die veel afbreuk doen aan zijn overigens zoo verdienstelijk werk. Die meening is m. i. geheel onhoudbaar. In de eerste plaats omdat het officieele besluit tot benoeming van Van Raders op 21 April 1845 is genomen en er aan zoo'n officieel besluit in den regel heel wat adviezen vooraf gaan. Het ware interessant in de Haagsche archieven te onderzoeken, wanneer feitelijk de idee om Van Raders tot Gouverneur van Suriname te „promoveeren” is opgekomen; dit moet waarschijnlijk lang voor het conflict van Van Raders met Monseigneur Niewindt ge-

weest zijn. De departementale molen maalde ook toen niet oversnel. In de tweede plaats werpt Dahlhaus door zijn opvatting te propageeren een zonderling licht op Koning Willem II, den beschermer der Roomsch-Katholieken. Destijds was de Minister van Koloniën niet meer dan de voorname ambtenaar op het Departement van Koloniën, geenszins de zelfstandige verantwoordelijke raadsman der Kroon. Koning Willem II had feitelijk alles op dit Departement en in de Koloniën te zeggen; 't lijkt me absurd te meenen, dat Van Raders, die volgens Dahlhaus straf verdiend had, deze straf als een promotie door Koning Willem II onderging. Op 21 April 1845 kon de Hooge Regeering de kwestie der exonerie nog niet tot een onderwerp van behandeling hebben gemaakt, waarbij Zij zich zonder eenigen twijfel van twee kanten — en d.m.v. den Procurator der R. K. missie te Oegstgeest en d.m.v. den Gouverneur-Generaal te Paramaribo en Van Raders zelf als Gezaghebber van Curaçao zou hebben doen voorlichten. 't Is m. i. beslist ondenkbaar, dat de Hooge Regeering zonder hoor en wederhoor Van Raders zou hebben gestraft. De slechte postverbindingen van die dagen hebben niet toegelaten, dat het standpunt van Mgr. Niewindt reeds bij de Hooge Regeering bekend was toen deze het besluit nam Van Raders te verwijderen. Want eerst op 13 Januari 1845 schreef Monseigneur een verslag over den loop der dingen tot op dien datum aan „Zijne Doorl. Hoogwaardigheid den Bisschop van Curium, Bezorger der West-Indische zendingen te Oegstgeest.” Op 3 Mei 1845 werd voor het eerst over deze geruchtmakende zaak in de „Catholijke Nederlandsche stemmen” geschreven. Eerst toen ongeveer kan de Bezorger der W. I. zendingen — als Procurator der missie — bij de Hooge Regeering, geprotesteerd hebben. Wel werd Van Raders uit de Curaçaosche zaken geheel uitgeschakeld, want bij zijn heengaan werd de administratieve band tusschen Curaçao en

Suriname doorgesneden en kreeg Curaçao weer een zelfstandigen gezagsdrager, een Gouverneur direct onder den Haag staande.

Op 27 Februari 1845 had Monseigneur zich — zooals hierboven reeds is vermeld — nog tot den toenmaligen Gouverneur-Generaal in Paramaribo gericht met een ernstige klacht over de handelwijze van Van Raders. Vermoedelijk is Monseigneur min of meer geschrokken, toen hij vernam, dat Van Raders tot dien hoogen post was verheven en was het hem een zekere opluchting, toen bleek, dat de bevoegdheden van den Gouverneur van Suriname zich niet meer over Curaçao zouden uitstrekken.

De opvolger van Van Raders — Gouverneur R. H. Esser — ontbond op 29 April 1846 de oude schoolcommissie en bepaalde, dat er een nieuwe zou komen van zes leden, „3 uit de Protestantsche, 2 uit de Roomsche Catholijke en één uit de Nederlandsche Portugeesche Israelitische gemeente zullen worden gekozen.” Dit geschiedde in navolging van het K. B. van 2 Jan. 1842, waarin voor Nederland het beginsel gehuldigd werd, dat de onderscheidene gezindheden in de commissiën van onderwijs vertegenwoordigd moesten zijn. Dit richtsnoer zou voortaan het schooltoezicht op Curaçao beheerschen (en beheerscht dit nog; ook buiten 't onderwijs ziet men in gemengde commissies broederlijk personen van de 3 richtingen samenwerken.)

En alsof Mgr. Niewindt niet was geëxonereerd, kreeg deze eervol ontslag uit de oude Commissie; blijkbaar vatte Gouverneur Esser den „voorloopigen” maatregel tot exonerie als een soort schorsing op, een opvatting die van beleidvol verzoeningsgezind optreden getuigt.

Er werden in de nieuwe Commissie twee R. K. leden benoemd, w.o. Pastoor Schermer de man, die de eenige getuige geweest was bij den doop van Doortje Gorsira. Doortje was inmiddels op 31 Maart 1846 ontslapen; volgens Mgr. Niewindt „stierf ze als Catholiek” en „heeft het Roomsche

Volk van Curaçao in haar zijn eerste martelares."

Ik critiseer deze uitspraak van Mgr. Niewindt niet; alleen moge ik der Redactie van „Lux” beleefd verzoeken, dat Zij mij vergunne in een volgend artikel een poging te wagen tot verklaring van de bekeering van Doortje Gorsira. Deze „bekeering” is niet alleen een persoonlijke kwestie geweest in het helaas zoo korte leven van dit veelbesproken Curaçaosche meisje, maar deze is

tot een historisch feit geworden, een eerste botsing tusschen het weder opkomende Roomsch-Katholicisme en het vrijzinnige Protestantisme, waarbij de Overheid, zooals uit de exoneratie van Mgr. Niewindt blijkt, zich nog in 1844 liet verleiden tot een handeling, welke ná 1795 niet meer geoorloofd was. Over die bekeering, geheel los van de gevolgen ervan voor Mgr. Niewindt, met verlof der Redactie, een volgend maal.

Het voormalig Gemeentebestuur van het eiland Curaçao.

door Mr. W. Ch. de la TRY ELLIS

INLEIDING

Weinig is van deze instelling bekend; zelden wordt er over gesproken. In het leven geroepen door een staatsstuk dat in het teeken van concentratie stond, en opgeheven toen tot verdere „vereenvoudiging” werd overgegaan, was zij kort van duur en daardoor ternauwernood in de mogelijkheid sporen van haar bestaan en van hare werkzaamheid achter te laten. Er was een gemeenteraad, niet door volkskeuze tot deze bediening geroepen, doch onder opvolgende goedkeuring van Zijne Majesteit door het uitvoerend gezag benoemd; er was een vergaderzaal in een gebouw officiëel als „Huis der gemeente” aangeduid, maar de tegenwoordige generatie kan geen raadhuis aanwijzen, dat als een monument aan die periode herinnert.

Bevoegdheden en werkkring.

Het regeeringsreglement van 1828 van Zijner Majesteits Commissaris-generaal

Johannes van den Bosch, dat de gezamenlijke West-Indische bezittingen onder een Gouverneur-generaal bracht, stelde de drie Benedenwindsche eilanden onder een Directeur en schiep een gemeentebestuur op Curaçao. De bevolking van het eiland Curaçao bedroeg, volgens de Curaçaosche Courant van die dagen, naar schatting 15.000 zielen, tegen ruim 18.800 blijkens de vrij officiële cijfers van het jaar 1789. De raad zou bestaan uit een president, twee wethouders, benevens vier raadsleden en was uitsluitend voor het eiland Curaçao. Diens attributen strekten zich in het algemeen uit over alles wat betrekking had tot de huishoudelijke belangen der gemeente als zoodanig en derhalve „niet over de meer algemeene aangelegenheden van het Gouvernement, zooals daar zijn de zeehandel, de scheepvaart, de vestingwerken, de magazijnen, de militie te water en te lande, het justitiewezen, de buitenlandse betrekkingen.” Het gemeentebestuur had de bevoegdheid keuren en reglementen van plaatselijke politie zoo in de

stad als in de buitendistricten te arresteeren en was tevens belast met de zorg voor het publiek onderwijs; met de voorziening in het onderhoud en de verzorging van behoeftigen; met het nemen van maatregelen tegen besmettelijke ziekten en met het bepalen van de prijzen van eetwaren. Aan dat college was het toezicht opgedragen op de administratie van alle kerk- en armbesturen, weeskamers, het krankzinnigen- en lazarushuis, alsmede op alle gebouwen, wegen, kaden en verdere publieke werken, die ten gebruike of ten laste van de gemeente waren. Het gemeentebestuur solemniseerde huwelijken en stond over akten als transporten en hypotheeken. Niet steeds werd de medewerking van den geheele raad gevraagd; de verschillende werkzaamheden konden onder de leden worden verdeeld. In de maand Juli moest de raad de begroting voor het volgend huishoudelijk jaar opmaken. De uitgaven konden uit de na te noemen middelen bestreden worden: de 50ste penning; de 40ste penning op hypotheeken de belasting op den verkoop van slaven; 5% van de opbrengst van publieke verkooping; de opbrengst van de wees- onbeheerde en desolate boedelkamer; de belasting op het slachtvee; de opbrengst van markten; het tonnengeld van schepen van ingezetenen; de contributiën voor den schutterlijken dienst en het kleine patentrecht (met name voor drankslijterijen). Jaarlijks in de maand Maart moest door den raad de rekening opgenomen, onderzocht en gesloten worden.

Doch de beslissingen van den raad in zake de begroting en de rekening waren niet definitief. De begroting met de beraadslagingen daarover in haar geheel moest aan het Gouvernement opgezonden en „door hetzelfde geregeld” worden, terwijl de rekening door den Gouverneur-generaal „finaal opgenomen en gearresteerd” zou worden. De keuren en reglementen van het gemeentebestuur werden na goedkeuring van Directeur in Rade slechts provisioneel verbindend, totdat zij door het arresteeren van

den Gouverneur-generaal definitief kracht van wet verkregen of door diens verwerping buiten effect gesteld werden. Bijaldien door door het gemeentebestuur een besluit mocht worden genomen, pretenselijk ten nutte van de ingezetenen, doch hetwelk tot nadeel van de algemeene aangelegenheden van het Rijk strekte, of wel maatregelen behelsde, die niet tot de bevoegdheid van het plaatselijk bestuur behoorden, was de Directeur in Rade verplicht dat besluit niet goed te keuren en den Gouverneur-generaal daarvan te verwittigen. De instructie voor het gemeentebestuur stelde vast welke ambtenaren en bedienden er zouden zijn. Als zoodanig vinden wij in de opsomming vermeld: de secretaris (tevens ontvanger); de inspecteur der publieke wegen en gebouwen; de stadsheermeester; de vendumeester; de rooimeester; de schoolmeesters; de omroeper; de doodgraver; de ijkmeester; de marktmeester; benevens klerken en een kamerbewaarder.

Mocht het willicht bevreemding gewekt hebben een gemeentebestuur te zien oprichten in een tijdperk toen de decentralisatiegedachte niet op den voorgrond trad; en was den raad een voor dien tijd niet onbelangrijk arbeidsveld toegewezen, de kennisneming der beperkende bepalingen in het regeeringsreglement en in de instructie toont aan, dat de raad tamelijk aan banden gelegd was en zich niet vrij kon bewegen.

Den president viel het grootste gedeelte van de werkzaamheden, bevoegdheden en verantwoordelijkheid toe. De bevoegdheden aan het voorzitterschap verbonden of daaruit voortvloeiende, kunnen hier buiten beschouwing worden gelaten. Bij den president berustte de uitvoerende macht in de gemeente; bij staking van stemmen had hij een beslissende stem; hij moest de correspondentie met het Hoofdbestuur voeren, toezicht op de ambtenaren en bedienden der gemeente houden, in tijds „de noodige bouwstoffen” voor de begroting verzamelen, de rekening vooraf onderzoeken, mandaten op den ontvanger afgeven (blijvende verkeer-

delijk getrokken mandaten voor particuliere rekening van hem, president), ten minste viermaal 's jaars de gemeentekas opnemen en ten minste viermaal in het jaar alle inrichtingen, welke de gemeente aangaan „in persoon onderzoeken”. Doch ook werkzaamheden die het uitvloeisel van een ander denkbeeld waren, werden hem opgedragen. Van alle voorvallen van eenig belang moest hij dadelijk aan den Directeur rapporteren; jaarlijks vóór 10 Januari aan den Directeur een kort en zakelijk verslag inzenden; behoudens van zijn wil onafhankelijke omstandigheden binnen tien dagen op de door den Directeur gedane aanvragen of in zijn handen gestelde stukken berichten. In den gewonen loop van zaken mocht hij geen andere bevelen gehoorzamen dan die welke hem door den Directeur werden gegeven. Hij was verantwoordelijk voor de handhaving van de algemeene wetten en de uitvoering van die besluiten, waarvan hem de handhaving en uitvoering door zijne superieuren was aanbevolen of opgedragen. Tevens was hij verplicht al die voorstellen, maatregelen en verordeningen bij den raad in overweging te brengen, als hij ter uitvoering van de bestaande wetten geraden of noodig zou oordeelen. Voor dit een en ander genoot hij een jaarlijksch honorarium van één duizend gulden.

De wethouders moesten den president in de uitoefening van zijne ambtsbezigheden behulpzaam zijn, en de eerste wethouder trad bij ziekte of afwezigheid voor hem op. Zij waren leden van den raad zoolang hunne commissie als wethouder niet door het Gouvernement was ingetrokken. Een jaarwedde was hun niet toegelegd; doch zij waren tevens weesmeesters en trokken als zoodanig een bezoldiging.

Waar tal van dingen van hooger hand werden geregeld, was de titulatuur niet vergeten. De president en de wethouders moesten aangesproken worden met: „Wel Edel Gestrenge Heer”; de leden en de secretaris met: „Edel Achtebare Heer.”

Het zal kenners en beoefenaars van staats- en administratief recht niet moeilijk zijn in het hier in het kort en in grove trekken weergegeven stelsel rudimenten van autonomie en van zelfbestuur terug te vinden. Het eiland Curaçao werd een zelfstandig onderdeel van een grootere rechtsgemeenschap. Aan dat onderdeel met eigen financiën was, behoudens toezicht, op een nauwkeurig begrensde territorium de behartiging van zijn eigen belangen overgelaten. Derhalve autonomie, wel is waar sterk gekortwiek. Andererzijds verplichte medewerking aan ordonnantiën en maatregelen van hogere organen; het gemeentebestuur een werktuig in handen van het hogere gezag binnen de kleinere rechtsgemeenschap; uitvoering van algemeene wetten binnen de gemeente niet door koloniale ambtenaren, maar door organen van de gemeente; derhalve zelfbestuur. In zijn standaardwerk over het gemeenterecht vestigt Prof. Mr. J. Oppenheim, een der corypheeën van de Nederlandsche rechtswetenschap, er de aandacht op, dat reeds het eerste besluit dat in Frankrijk na de omwenteling het gemeentewezen organiseerde, dat van 14 December 1789 bepaalde: *les corps municipaux auront deux espèces de fonctions à remplir; les unes propres au pouvoir municipal, les autres propres à l'administration générale de l'Etat et déléguées par elle aux municipalités.* Deze tweeledige onderscheiding komt ook in de wetgeving van 1828 tot uiting.

De positie van den president van het gemeentebestuur biedt eveneens punten van overeenkomst en van vergelijking met die van latere voorzitters van dergelijke raden. Door het centrale gezag benoemd, met een bezoldiging ten laste van de gemeentekas; bekleed met de uitvoerende macht in de gemeente, mocht hij bij het inzenden van de begroting en de rekening zijne bijzondere bedenkingen er aan toevoegen; gehoorzaamheid aan den Directeur schuldig, was hij verplicht besluiten van zijne superieuren

uit te voeren en mocht hij zich voor niet langer dan drie dagen zonder schriftelijk verlof van den Directeur uit de hoofdplaats verwijderen.

De raad in functie.

Den eersten Maart 1828 trad de raad in functie. Tot president was benoemd de Heer H. Schotborgh Jz.; de Heeren B. A. Cancrjn en G. Vos Jz; tot onderscheidenlijk eersten en tweeden wethouder, tevens weesmeesters; en tot secretaris de Heer I. J. Rammelman Elsevier Jr. Terstond ging de raad aan den arbeid. Dagen en uren werden bekend gemaakt voor het solemniseren van huwelijken, voor het passeeren van transporten en hypotheken; verder spreekuren van den president. Geregeld werden prijzen van brood en vleesch vastgesteld. Na het uitschrijven van belastingen hield de commissie van doleantie uit den raad zitting tot het aanhooren van bezwaren.

Reeds na enkele maanden moest de president om gezondheidsredenen aftreden. In diens plaats werd bij beschikking van den Gouverneur-generaal d.d. 10 Juli 1828 onder nadere approbatie des Konings de Heer Theodorus Jutting benoemd. Mutatiën onder de leden zullen wij stilzwijgend voorbijgaan.

Directeur in Rade bepaalde den 1en September 1830 dat er bij het gemeentebestuur registers van den burgerlijken stand gehouden zouden worden. In December d. a. v. arresteerde het gemeentebestuur een concept „houdende bepalingen tot regeling van den burgerlijken stand op het eiland Curaçao,” dat na goedkeuring van den Directeur, afgekondigd werd. Een tweede afkondiging van het reglement volgde evenwel, toen bij resolutie van den Gouverneur-generaal wijzigingen werden voorgeschreven. Zooals reeds in het oorspronkelijke concept bepaald, werd de secretaris van het

gemeentebestuur ambtenaar van den burgerlijken stand voor het eiland Curaçao.

Een dertiental keuren en reglementen, met inbegrip van ingevoerde belastingen, van den raad afkomstig, treft men in de oude publicatiën aan. Enkele merkwaardige mogen hier even worden aangestipt. Het gemeentebestuur, gezien dat bij publicatie van Gouverneur en Raden van Policie van den 16en Maart 1824 het maximum der prijzen van rund- schapen- varkens- en schildpadvleesch voor eenmaal vast is bepaald; overwegende dat naargaans bij de instructie voor het gemeentebestuur, het tijdelijk bepalen van de prijzen der eetbare waren aan hetzelfde wordt opgedragen, enz. bepaalt dat de prijzen van rund- schapen- varkens- en schildpadvleesch voortaan maandelijks door den raad der gemeente zullen worden bepaald. Reeds kort na de overneming van Curaçao was door Gouverneur-generaal Kikkert in Rade een patentrecht op snuifwinkels en snuiffabrieken vastgesteld. Onder nadere goedkeuring arresteert het gemeentebestuur opnieuw een patentrecht. Of het oude vervallen was, blijkt niet. Onder nadere goedkeuring des Konings arresteert de Gouverneur-generaal het concept in een vergadering van den Hoogen Raad te Paramaribo, en de Directeur der eilanden Curaçao Bonaire en Aruba kondigt de publicatie af. Alle autoriteiten die in aanmerking konden komen, moesten hare medewerking verleenen. In twee klassen werden de snuiffabrieken en snuifwinkels ingedeeld; de eerste klasse die slechts in het groot verkocht, betaalde 8 gulden per maand, de tweede klasse 4 gulden 's maands. Een eigenaardig geval levert een overigens onwelriekend onderwerp op. De publicatie van Gouverneur en Raden van den 18en Maart 1823 hield bepalingen in opzigtelijk het uitwerpen van vuilnis uit de Willemstad. Door het oprichten van nieuwe gebouwen op Pietermaai moest de publicatie in 1830 wijzigingen ondergaan. Het gemeentebestuur wijzigt die publicatie

van Gouverneur en Raden zoodanig, dat zij „voor zooverre bij deze bepalingen niet gederogerd of gealtereerd, in volle kracht blijft.” Het ontwerp verkrijgt de goedkeuring van de hoogere autoriteiten. Derhalve werd aangenomen dat het gemeentebestuur de bevoegdheid had wijzigingen aan te brengen in publicaties die van hoogere organen waren geëmaneerde en waarin onderwerpen werden geregeld die thans tot de competentie van het gemeentebestuur waren gaan behoren, zelfs al was daartoe niet uitdrukkelijk vrijheid gegeven. Doch in 1832 vaardigt Directeur in Rade zelf, met intrekking van alle voorgaande verordeningen ten deze, een publicatie over dezelfde materie uit, gezien de voordracht door het gemeentebestuur gedaan en gelet op de voorschriften deswege van den Gouverneur-generaal ontvangen. Het Hoofdbestuur trok blijkbaar het onderwerp weer tot zich. Interessant is de goedgekeurde: „Tafel der Broodrijding” door den gemeenteraad bij besluit d.d. 3 October 1832 gearresteerd ter vervanging van alle vroegere verordeningen op de prijsbepaling van het brood. Volgens die tafel wordt de prijs van brood van een gegeven aantal oncen berekend naargelang van den marktprijs van een vat Amerikaansch tarwemeel houdende 170 lbs netto.

Verdere keuren betroffen loterijen; ponten; trankeeren, muren en gebouwen; apotheken; het lazarus- en krankzinnigengeesticht; voorts den inhoud van een vat tot uitmeting van zout. Het moest vier schepelmaten inhouden en worden afgestroken „zonder schudding of slagen tegen hetzelve.”

Inzake het benoemingsrecht valt er niet veel te vermelden. In October 1829 en in Mei 1831 heeft het gemeentebestuur sollicitanten opgeroepen ter voorziening in ontstane vacatures onder de onderwijzers. Op eigen verzoek heeft de gemeenteraad een weesmeester bij de Nederlandsch Portugeesch Israelietische Gemeente eervol ontslag verleend en een ander lid dier Gemeente als zoodanig benoemd.

Het Huis der Gemeente.

Waar het Huis der gemeente gelegen was, is niet uit de overgebleven officiële bekendmakingen vanwege den raad op te maken. Van de puye van het gemeentehuis werden er afkondigingen gedaan; in de Curaçao'sche Courant van 21 Februari 1829 maakt de Heer J. Ph. Bosch bekend, dat hij als gemachtigde van Ds. G. B. Bosch de plantage Zeelandia vóór het gemeentehuis bij publieke opveiling zal doen verkoopen; en uit een advertentie van den commissaris van politie dd 30 April 1829 blijkt dat er er een gevangenis onder het gemeentehuis was. In zijne beschrijving van de Willemstad zegt M. D. Teenstra (De Nederlandsche West Indische eilanden) „Tegenover de Heerenstraat, rechterzijde van de Breetstraat, is het fiscalaat en eenige civiele gevangenissen.” Teenstra was in 1828 en wederom in 1833 op Curaçao; in de tweede helft van Januari 1834 is hij naar Suriname vertrokken. Uit dit alles valt wel af te leiden dat het gemeentehuis zich in de buurt van het enkele jaren geleden gesloopt fiscalaat bevond, waar sinds de kantoren van de K. N. S. M. gebouwd zijn.

De Gemeenteraad ontbonden.

Was de in 1828 tot stand gekomen regeling omslachtig en werkte zij stroef, ter wille van de vereenvoudiging werd niet een vlottere wijze van afdoening van zaken voorgesteld, doch de instelling zelf opheven. Zijner Majesteits besluit van den 22en September 1832 No 79 bepaalde dat „in afwachting van een nieuw regeeringsreglement voor Curaçao, het gemeentebestuur aldaar wordt ingetrokken en de daaraan verknochte werkzaamheden aan den Raad van politie worden opgedragen.” De bevoegheden van den president en den secretaris, de functiën door leden van het gemeentebestuur uitgeoefend, gingen op den Directeur, den secretaris en leden van

den Raad van politie over. De belastingen en rechten, toen ten behoeve van de gemeentekas geheven, zouden voortaan ten bate van de koloniale kas ingevorderd worden. Vanwege den Gouverneur-generaal zou het gemeentebestuur plechtig ontbonden en de leden in naam des Konings voor hunne aan den Lande bewezen diensten bedankt worden. Den 15en April 1833 hield het gemeentebestuur van het eiland Curaçao op te bestaan en ging het tot de geschiedenis behoren.

Slotbeschouwingen.

Aan het einde van dit historisch overzicht gekomen, moge ondergeteekende een tweetal wenschen naar voren brengen.

De dichtkunst bezingend roept Horatius in zijn *Ars Poëtica* uit „*Multa renascentur quae jam cecidere*. Veel zal herrijzen wat reeds ingestort is. Hetzij letterkundige studiën den gevierden dichter ten aanzien van het verledene tot die erkenning gebracht hebben en hij van zijne bevindingen tot een algemeenen regel wilde opklimmen, geldend overal en altijd; hetzij hij met profetischen blik in de voor hem liggende eeuwen wilde zien en neerschreef wat hij zich voor zijne oogen zag ontrollen; wat hiervan zij, mogen ook in dit geval, alhoewel buiten de Horatiaansche sfeer en op een terrein geheel vreemd aan de poëzie, de aangehaalde woorden bewaarheid worden; en moge tijdens de regeering van Hare Majesteit onze geëerbiedigde Koningin Wilhelmina en onder het bestuur van Zijne Excellentie Dr. P. A. Kasteel, het plaatselijk bestuur van het eiland Curaçao herrijzen, levensvatbaar, als

een instelling duurzaam van aard, een nieuw en krachtig leven ingeblazen.

Het regeeringsreglement van 1815 schreef voor dat de Gouverneur-generaal door een Commandeur of ander geschikt ambtenaar voor de eilanden Aruba en Bonaire zou doen zorg dragen. De naam „Commandeur” die blijkbaar reeds bestond, werd gehandhaafd; later werden dien gezagsdrager op Aruba magistraten voor bijstand toegevoegd. Het regeeringsreglement van 1848 stelde naast de gezaghebbers van de eilanden buiten Curaçao (de naam Commandeur was inmiddels gewijzigd) een adviseerende commissie van twee ingezetenen, door den Gouverneur onder nadere goedkeuring des Konings te benoemen. De twee leden legden den eed van trouw af in handen van den gezaghebber, door wien zij moesten worden gehoord bij het uitvaardigen van kleine keuren van politie en telkens wanneer plaatselijke belangen zulks vorderden. Deze adviseerende commissies op de zuster-eilanden werden in het regeeringsreglement van 1865 vervangen door raden van politie, zooals wij die sinds kennen. Dat op de bestaande raden toepassing moge vinden het citaat uit een niet minder bekenden Latijnschen dichter, woorden uit den aanhef van de *Metamorphosen* van Ovidius: „*In nova mutatas formas corpora*.” Nieuwe gedaanten hebben bestaande lichamen aangenomen. Mogen deze raden, in een nieuw kleed gestoken, tot een ware vertegenwoordiging omgeschapen, de betrokken eilanden tot meerdere welvaart en bloei opvoeren, binnen dit Staatsdeel en binnen den Staat, het dubbel verband door de Constitutie gelegd.

DE OPENBARE EREDIENST

door Dr. JOH. HARTOG

De verwarring t.a. der Liturgie door Reformatie en Rationalisme

Men zal niet kunnen ontkennen, dat er ten aanzien van de Liturgie tegenwoordig een zeer grote verwarring heerst. Deze verwarring treft men vooral aan in West-Europa — en daardoor in landen, welke onder invloed van dit gebied staan —, waar men zich de laatste eeuwen een volkomen onvolledig en misvormd beeld gevormd heeft van het wezen der godsdienstoefening, waarvan de Liturgie de basis is. Als een samenvatting van hetgeen de Vaders der eerste eeuwen dachten omtrent de eredienst Gods, zegt Dr. Antonius Staudenmeier, dat het doel ervan is het verenigen des menselijken geestes met de goddelijke geest. De Liturgie als uitdrukkingvorm van de eredienst is het door den Priester voltrokken werkelijke vieren van de hoogste momenten van het goddelijke in Christus rustende leven der mensheid door middel van gewijde handelingen.

Deze opvatting omtrent de Liturgie is tegenwoordig vrijwel vergeten. Gedurende de laatste vierhonderd jaar hebben twee grote geestesstromingen hiertoe bijgedragen: Reformatie en Rationalisme. Elk van deze stromingen moge in vele opzichten zeer verschillen van de andere, één trek hebben zij beide gemeen: de afwijzing van het gezag ex-officio in geestelijke aangelegenheden zoals dat aanwezig is in de Kerk op grond van haar goddelijke stichting. „Niet past het”, aldus de H. Cyprianus, „dat, wat van godswege is ingesteld, door mensen veranderd worde.” Het gevolg van deze beide stromingen was een betrekkelijk sterk gepro-
nonceerd subjectivisme, welk laatste moest

leiden tot een misverstaan van de functie van de Kerk zoals die in de Liturgie belichaamd is. Deze functie immers is een daad der Gemeenschap bij uitnemendheid, in oorsprong geheel vreemd aan een niet-organische groep van of onder individuen. De geest van versplintering, zoals die naar voren trad in de zogenaamde Kerkhervorming, moest daarom leiden tot een voortdurende hervorming. Het is wel duidelijk, dat dit laatste moest leiden tot een ondermijning van het begrip van het ene instituut der Kerk. En dit viel weer samen met het Rationalisme in bepaalde kringen van de Rooms-Katholieke kerk, waaruit als gevolg van een individueel-intellectuele beschouwing van het Lichaam van Christus individuele devoties ontstonden.

Deze beide stromingen hebben samengewerkt om de Liturgie te misvormen. Deze toch beoogt de algehele en bij den voortduur beoefende wilseenheid tussen het Mystieke Lichaam en zijn individuele gelingen enerzijds en zijn Hoofd, Christus, anderzijds, te bevorderen, de ascesis in bredere betekenis dus. Wel dient hierbij te worden opgemerkt, dat de tweede stroming, zoals hierboven genoemd, haar invloed niet direct kon oefenen, daar zij niet direct invloed kan oefenen op de Liturgie. Zij oefende dan ook geen invloed op de Liturgie als zodanig, maar wel op het beleven der Liturgie door de gelovigen, een gebeuren, dat nog vergemakkelijkt werd door de zorgeloosheid van de geestelijkheid.

De kerkelijke architectuur, welke altijd de spiegel is geweest, waarin latere geslachten het godsdienstig leven der vaders zagen, illustreert dit laatste zowel bij Protestanten als bij Katholieken. Het einde

van al deze stromingen was, dat er een „Liturgie” overbleef, welke slechts het schema of programma was, volgens hetwelk de hiervoor genoemde eenheid van wil oorspronkelijk beoefend was, de „Orde van Dienst” met andere woorden.

De neiging tot historicisme en systematiek.

In vrijwel het ganse Protestantisme en zelfs in bepaalde kringen van Katholieken, heerst ook tegenwoordig nog deze opvatting, dat de Liturgie is een reeks van gebeden, liederen, lezingen enz. in de Christelijke eredienst. De reactie, welke volgde op het geestelijke *déraillement*, dat het gevolg was van Wereldoorlog I, leidde op haar beurt tot een terugkeer tot en zelfs verafgoding van historische waarden, vaak evenwel, zonder dat daarbij de consequenties werden aanvaard. Men vindt dit in de politiek, evengoed als in de godsdienst, en vooral in dat gedeelte van het Christendom, dat van den aanvang af het meest de invloed onderging van het individualisme, n.l. het Protestantisme. Het is hier vooral gericht op de oud-Christelijke eenheid (oecumenische beweging) en oud-Christelijk ritueel.

De Rooms-Katholieke Kerk onderging de invloed van het individualisme in mindere mate. Men kan inderdaad een kleine demarcatie onderkennen in de Rooms-Katholieke Kerk voor en na Trente, maar haar leer bleef onaangetast. De Oosterse afgescheiden Kerken ondergingen de invloed van Rationalisme en Individualisme in veel mindere mate en behielden het karakter van de Liturgie dan ook zuiverder. De Anglicaanse kerk, welke in zovele opzichten een alleenstaande positie inneemt, staat ook in dezen alleen.

Het is hier niet de plaats de verschillende

kerkelijke vormen van de Liturgie en hun geschiedenis aan een kritisch onderzoek te onderwerpen. Slechts moge getracht worden het wezen der Liturgie te bespreken, waarbij natuurlijk het historisch gewicht van groter betekenis zal blijken dan dit het geval was met de mystieke verklaringen van de Liturgie, zoals men die gedurende de Middeleeuwen aantrof.

Grondslag hiertoe vormen dan vooral twee voornaamste vormen van de Liturgie en wel de beide voornaamste vormen van de Liturgie, zoals men die in Oost- en West-Europa aantreft, n.l. de Byzantijnse ritus voor het Oosten, soms minder juist de Griekse of Orthodoxe ritus genoemd, en de (Neo-) Romeinse ritus voor het Westen. Men vindt inderdaad afwijkende vormen zowel in het Oosten en Westen, men vindt zelfs alleenstaande ritussen buiten de beide genoemde. Veelal zijn de eerst genoemde afwijkende vormen overblijfselen van plaatselijke vormen van Liturgie. Veel hiervan heeft medegewerkt tot de opbouw van de Byzantijnse en Romeinse ritussen.

De Liturgie is een functie van de Kerk en groeit met haar. Het zou hierom reeds onnatuurlijk zijn om de vorm van de Liturgie, zoals men die bijvoorbeeld in de derde eeuw kende, zo er te dien tijde al van de vorm der Liturgie gesproken kon worden, te willen promoveren tot de ene en enige vorm van de Liturgie van de Kerk. Onder de leiding van den Heiligen Geest, welken Christus der Kerk beloofde tot het einde der wereld, heeft de Liturgie zich ontwikkeld, is opgewassen in de loop der eeuwen en is tenslotte in vaste vorm gestabiliseerd. Naar deze „volwassen” Liturgie zal het voormelde onderzoek worden ingesteld.

Alvorens men echter in het wezen der Liturgie zal kunnen treden, zal in het kort moeten worden uiteengezet op welke wijze het verlangen naar de eredienst Gods, zoals die in elk mens leeft, als het ware de biologische oorzaak dus, zich zal kunnen uitleven.

De tweevoudige biologische oorzaak der Liturgie.

Het blijkt dan, dat de mogelijkheid van dit uitleven in de geschiedenis tweeërlei is geweest. Enerzijds heeft men de liturgisch-theocentrische vorm van eredienst, anderzijds de humanistisch-anthropocentrische vorm.

Beider uitgangspunten zijn in algehele tegenstelling tot elkander. De eerste vindt zijn oorsprong in God en voert tot het aanbidden van God. De tweede ontstaat uit den mens zelf en leidt bij gevolg tot het aanbidden van ditzelfde wezen in zijn exponent. De eerste ontvangt in Gods openbaring de Charitas, de algehele harmonie van wil met God, met andere woorden: liturgische ascesis. Tot het oefenen van deze ascesis is de Wet van Mozes gegeven, die onmisbaar is voor het vormen van de grondslag van alle deugd; zij is een secundair, schoon noodwendig hulpmiddel om te komen tot het ideaal der liturgische ascesis, zoals door God gesteld.

Buiten de Liturgie slechts de vergoddelijking van den Uebermensch.

De tweede daarentegen schept zich een Supermens of „Uebermensch“, een uitdrukking, die kenmerkend genoeg in het antieke heidendom voorkomend, door den nieuwen heiden Friedrich Nietzsche weer werd opgerakeld en als Duits-heidens-wijsgerig begrip de wereld veroverde om in de rassen-theorie te triomferen. Deze Uebermensch moet aanbeden worden, een Mythe, het dienen waarvan een verwrongen vorm van zelf-voldoening is. De humanistisch-anthropocentrische eredienst wordt op deze wijze alras een ethische godsdienst.

Dezen fictieven God van de humanistisch-anthropocentrische vorm van eredienst, dezen afgod, vindt men in het individualisme van vroeger dagen (de lijn La Rochefou-

cauld-Kant), in het collectivisme, in de klasse van het communisme, in het nationalisme en fascisme, in het „Blut und Boden“ van het nationaal-socialisme (de lijn Luther-Hegel).

Het is wel duidelijk, dat liturgische ascesis en mythe twee onverzoenlijke tegenstellingen zijn, die nimmer samengaan in één vorm van eredienst. Met andere woorden: Het Paganisme heeft geen Liturgie, Christendom heeft geen mythe.

De uitwerking van deze heidens-mythische vorm van eredienst, valt geheel buiten het idee van liturgie en zal thans ook niet verder op deze plaats worden uitgewerkt.

Symbolen daarentegen bij Christenen en Heidenen gelijk.

De symboliek speelt een voorname rol in de liturgisch-theocentrische vorm van eredienst, kortweg genoemd: de (Christelijke) Liturgie. Voor de Kerk is dit de wijze, waarop God verpersoonlijkt kan worden met behulp van bepaalde dingen ontleend aan de menselijke natuur, opdat de individuele geledingen van de Kerk, die God niet zichtbaar kunnen benaderen, Hem zich toch enigermate zouden kunnen voorstellen.

Symbolische vormen en handelingen zullen natuurlijkerwijze naar het uitwendige bij heidenen en Christenen in grote mate op elkander gelijken en tot op zekere hoogte zelfs geheel gelijk zijn. Het is het doel, waar het verschil schuilt, aldus de Heilige Augustinus: „Wij hebben enkele dingen met de heidenen gemeen, doch het doel is verschillend“.

De eerste eeuwen der Kerk zijn zeer vruchtbaar geweest in het voortbrengen van deze symbolen. Kenmerkend voor onze oppervlakkige tijden is wel, dat wij ternauwernood enige nieuwe vormen voor de viering van het Christelijk geloof en de Christelijke eredienst kunnen vinden. Pogingen, die hiertoe werden en worden in het werk gesteld, geven de indruk van ge-

maaktheid, een eigenschap, die het ware symbool juist te enenmale mist. Het symbool als dekmantel van het heilige is altijd teruggetrokken. De moderne ruïne van de geestelijke vaardigheid van gezicht gaat nog verder. Niet alleen, dat onze tijd geen nieuwe symbolen baart, steriel dus is in de uitleving van het Christendom, maar hij verstaat zelfs de oude symbolen niet meer bij intuïtie. Studie is nodig om de betekenissen van bepaalde symbolen te leren. De mens van vandaag moet er studie van maken om de kennis der symbolen aan te leren. En deze noodzakelijkheid van te moeten studeren legt de fundamenten van het gebouw der moderne gnosis.

Er is geen sprake meer van het geloofsoog, dat ziende op de symbolen, de omhulde werkelijkheid schouwt en door dit schouwen der schaduwen reeds in hope is zalig geworden. Er is thans slechts sprake van het vergaren van kennis, van de kennis der symbolen en niet van hun innerlijke betekenis, hetgeen tot de staat der zaligheid moet voeren, zoals aan de Christengemeenschap, het Vrije Katholicisme en andere modern-gnostische genootschappen gemakkelijk te bewijzen zou zijn, indien de ruimte hiertoe slechts beschikbaar ware.

Deze moderne gnosis is slechts een andere uiting van hetzelfde intellectualisme, dat men ook aantreft bij het subjectiveren van de openbare eredienst in het Protestantisme, of om juister te wezen: in het Calvinisme, door het uitbannen van uitwendige vormen. De godsdienst wordt dan een theosophie. In het eerst genoemde geval een heidense theosophie. In het tweede geval een Christelijke theosophie.

De rol van de kunst.

Het ware symbool wordt slechts geboren, wanneer men der humanistisch-anthropocentrische neiging tot æstheticisme niet de vrije loop laat. Slechts de liturgisch-theocentrische levenshouding zal symbolen

verwekken, die gevat in passende vorm door de Christelijke kunst en alleen in dit geval, beantwoorden — maar dan ook ten volle — aan de eisen der schoonheidsleer. Hoe schoner dan de uitbeelding is, des te meer zal het symbool diepte verlenen aan den schouwer bij het zien op Hem, Wien het symbool tot dekmantel dient. De cultus komt eerst, maar de kunst zal zich steeds haasten hem te helpen

Zulk een kunstuiting zal er nimmer naar streven het „ik” te vleien. Haar doel zal slechts zijn Gode in aardse vormen die luster te betonen, waaromtrent de heilige Engelen zonder ophouden glorie zingen en waaromtrent de Zaligen jubelen met hun loflied zonder einde. Tezamen met deze Engelen en Zaligen vormen wij de Gemeenschap der Heiligen. Wat hun dan veroorloofd is te zien van aangezicht tot aangezicht verbeeldt de Kerk op aarde door symbolen. Ofschoon de lidmaten der Kerk bekend zullen moeten zijn met de kennis der symbolen, toch zal dit nimmer doel in zich worden of blijven, zoals bij het Gnosticisme. En zelfs zal men de kennis van het ware symbool nimmer behoeven te leren, daar het ware symbool een doorzichtige sluier is, door dewelke men de eeuwige heerlijkheid kan waarnemen van hetgeen nog verborgen is.

Komt dan eens de tijd, dat ieder in heerlijk geluk zal mogen aanschouwen, dan zal het symbool verdwijnen als gevolg van overbodigheid.

Natuurlijk is niet ieder bekwaam het symbool voort te brengen. En symbolen ontstaan evenmin bij overeenkomst. Het symbool wordt als het ware geschapen door den gelovigen kunstenaar. Dit scheppingswerk, dit vorm-geven, is de hoogste uiting der kunst, daar het het meest het scheppend werk van den enen en absoluten Schepper benadert. Door het voortbrengen van zijn kunstwerken wordt de kunstenaar het instrument van den Schepper aller dingen.

Weinigen evenwel kunnen zich dermate

openstellen voor de werking Gods, dat hun symbolen toepassing kunnen vinden in de gemeenschap. In feite heeft de Val het schepend vermogen aangetast. Maar vaak kan iemand, die uitverkoren werd om in den gelove den Onaanzienlijke te aanschouwen, dit later voor zichzelf in bepaalde vorm vastleggen. Dit symbool is dan duidelijk verstaanbaar voor hem, dus subjectief. Het kan geen toepassing vinden voor de massa. Zulk een particulier symbool kan iemand later helpen eenzelfde geestelijke verheffing te bereiken als ziende den Onzienlijke. Het zal duidelijk zijn, dat deze soort symbolen hier geheel en al buiten beschouwing valt, aangezien zij niet behoort tot de Liturgie in engere zin.

De gelovige kunstenaar benadert ten nauwste den Schepper, schoon immer nog van verre. Het woord „Schepper” wordt in het Grieks door „Poëet” dus „Dichter” vertaald en is het merkwaardig, dat de Calvinist Abraham Kuyper in zijn „Calvinisme en de Kunst” — dat kenmerkend voor de kerken, wier voorman hij was, blijkens informaties van de uitgevers Kuypers minst verkochte boek is — opmerkt, dat de dichter, de poëet, de kunstenaar is, die God het meest benadert, omdat de dichter ook de poëet, de schepper, is van „de dingen, die men niet kan zien”.

De gelovige kunstenaar is in staat in zichtbare vorm te boetseren hetgeen hem vergund werd in het diepste zelf te schouwen. Het resultaat is een kunstwerk, dat als kanaal dient voor dien Geest, die Heer is en levend maakt, en Die, wrochtend in den mens, deze tot bijna-scheppen in staat stelt. Alle kunstwerken, welke alsoo vervaardigd worden, zijn symbolen van den Onzienlijke. Nochtans kunnen niet al deze kunstwerken toepassing vinden in de Liturgie.

Een schilderij van Vincent van Gogh bijvoorbeeld is religieus-symbolisch. Nochtans is het onbruikbaar voor de toegepaste liturgie. Maar in geen geval behoort zulk

een schilderij om die reden tot de profane kunst. De profane kunst is verbonden aan de uitwendige pracht der aarde. Zij zal immer dienen om de zinnen te strelen; zij zal nimmer symbolen kunnen baren. De religieuze (en dus symbolische) kunst, die dienstbaar kan worden gemaakt aan het liturgische doel, is de hoogst mogelijke kunstuiting. Want hier wordt de subjectieve voorstelling volkomen ontbonden om te eindigen in het einddoel: God. De actualiteit van de voorstelling doet hierbij niets ter zake.

De Christelijke eredienst is principiëel rijk.

Hier kan slechts in het kort getreden worden in die religieuze kunst, welke in de Liturgie toepassing kan vinden. In zulke kunstwerken dan welke behoren tot de klasse der toegepaste Liturgie, raken natuur en bovennatuur elkander. Er bestaat gevaar, dat het gevoel in deze kunstwerken ga domineren, zoals bijvoorbeeld het geval is geweest gedurende de Late Renaissance. Het spreekt vanzelf, dat er voor het gevoel slechts een tweede-rangsplaats overblijft, aangezien anders het piëtisme het hoogtepunt van het godsdienstig leven zou zijn. Het verstand is die functie, welke de materie ordent teneinde de hoogste idee uit te drukken. Het gevoel helpt hierbij, in zoverre het gevoel een intellectuele functie is, zoals de moderne zielkunde heeft aangetoond.

De openbaring verlicht het verstand en zo kan het verstand veredelen en reinigen. Zou het verstand niet over het gevoel heersen, dan zou de magische kunst het gevolg zijn. Bij de primitieve volken ziet men dan ook inderdaad, hoe de symbolenkunst magie wordt, hoe de symbolen tot goden verheven worden. Zij zijn niet slechts beeld, zij zijn geen projectie van de godheid, maar zij **zijn** de godheid zelve.

De groep symbolische voorstellingen en handelingen, welke toepassing vond in de

Christelijke godsdienstoefening, werd ondergebracht binnen het kader van de godsdienst. Elk symbool kreeg zijn plaats binnen dit kader, doch zo, dat het symbool correspondeerde met tijd en plaats van hen, tot wier dienst het symbool in aanzijn geroepen was. Zou men dit kader van de godsdienst wegnemen, alle symbolen zouden als ledige hulzen neerstorten. Toegepaste religieuze kunst zou onbestaanbaar zijn. Symbolen behouden hun waarde zolang zij blijven op de plaats, waar zij behoren. De dienst der symbolen is derhalve een dienst der werkelijkheid, oorsprong nemende in de Liefde Gods. Slechts in zoverre hij dit doel dient, is de dienst der symbolen en is het bestaan van symbolen gerechtvaardigd. Dient hij dit doel niet, dan heeft men een schoonheidsdienst of — nog erger — een dienst tot het „ik" in het humanistisch ideaal, het aanbidden van den mens als God, in plaats van den Godmens.

De toepassing van symbolen, de luister en plechtigheid van de Christelijke eredienst wordt dus niet gerechtvaardigd met een beroep op de *æsthetica* of op de orde, welke zou kunnen maken, dat de rijke plechtigheid van de openbare eredienst noodzakelijk ware. De Christelijke eredienst is rijk, is principieel rijk, omdat hij de onzichtbare glorie van God op zichtbare wijze openbaart, daartoe geïnspireerd door Hemzelf, want Christus levend in Zijn Kerk, doet de gelovigen deel hebben aan Zijn godheid door de handelingen van de cultus, voorafschaduwing van de cosmische verheerlijking op de Dag des Gerichts.

De Heilige Geest vormt de Liturgie door de Kerk.

Liturgie is niet louter werk van zuiver menselijke samenstelling, doch zij is het voortkomen van den levendmakenden Heiligen Geest, die in de Kerk leeft sedert het eerste, het historische Pinksteren en Die

Zijn werk verricht met de bijstand van de organen der Kerk.

Naar tijd en plaats kan de verschijningsvorm van de Liturgie verschillen in bijkomstigheden, doch in wezen is zij te allen tijde en overal gelijk. Hieruit volgt, dat Liturgie nimmer on \grave{a} sthetisch of wanordelijk kan zijn, omdat de Heilige Geest zelf de auctor is door middel van de Heilige Kerk.

Op vele plaatsen en gedurende alle eeuwen is de Liturgie gegroeid. En ofschoon op sommige plaatsen dit groeiproces plaats had geheel losstaande van de overige Christenheid, toch kan men steeds eenzelfde schema van Liturgie terugvinden. Dit is het wezenlijke model van de Liturgie, waarin de Kerk in haar individuele geledingen deelneemt aan het mystieke leven van Christus, levend in de Kerk, het in letterlijke zin „enthousiast" — dit is „in god" — zijn des antiëken heidends, maar thans in werkelijkheid.

Ofschoon deze symboliek een werkelijkheid uitdrukt en repræsenteert, toch moet zij middel blijven. Strict genomen, zou men haar kunnen derven en zij zal zeker ophouden te bestaan, wanneer eens dat onthuld zal worden, waarvan het symbool de mantel is. „Wanneer het volmaakte zal gekomen zijn, dan zal hetgeen ten dele is, teniet gedaan worden". En in navolging van dit woord van Sint Paulus jubelde Adam van St. Victor in zijn Paas-sequentie, dat de waarheid de schaduw verjaagt.

Gelukkig hij, die weet, dat al wat zijn ogen zien onder de mantel der symbolen, zoals die worden voortgebracht door de Heilige Kerk, eens zijn verborgen waarheid zal tonen in het volle licht, wanneer het Gode zal behagen Zijn kerk tot de eeuwige glorie te verheffen. Want het is de Liturgie, die de ogen der gelovigen voorbereidt op deze ongemantelde contemplatie. Nu is het niet langer moeilijk het doel der Liturgie te definiëren: de glorie Gods en de zaligheid der Kerk en door de Kerk van gans de cosmos. Op deze wijze treffen beide doeleinden samen in het einde: de herschepping

in Christus, de herstelling van de betrekking tussen God en mens.

Het latreutische doel van de Liturgie is het uitgangspunt, doch het soteriologische doel is hierin vervat, omdat de uiteindelijke verheffing van de Kerk de voltooiing zal zijn van het Offer des Zoons en Gode oneindige glorie zal brengen.

Het didactisch element ondergeschikt aan de werkelijke heilsbediening.

Na al hetgeen gezegd is over de Liturgie, zal thans moeten worden onderzocht, in hoeverre er plaats is in de Christelijke eredienst voor het didactische element. Velen toch zien in de godsdienstoefening allereerst een vergadering, waar de Christelijke onderwijzing plaats vindt. Van Calvinistisch standpunt kan dit inderdaad slechts de enige zienswijze zijn. De ontvangen zaligmaking kan slechts verhaald worden, niet meer. Ten hoogste kan men dit van tijd tot tijd beklemtonen door het Heilig Avondmaal, hetwelk het zegel op dit verkregen heil is. Bij de Calvinisten — de meest consequente vorm van Protestantisme — moet de godsdienstoefening dan ook voornamelijk didactisch zijn.

Uit hetgeen hiervoor gezegd is zal wel duidelijk zijn, dat in verband met het latreutisch en soteriologisch doel van de godsdienstoefening het beter is te spreken van een *initiatio* (inwijding) dan van een leerdienst, want de godsdienstoefening wil niet zozeer verhalen omtrent het mysterie des heils, dan wel de gelovigen binnenvoeren in het deelgenootschap dezes heils.

De plaats der historische feiten.

Door deze inwijding deelt de Kerk in haar individuele geledingen in het mysterie des heils, in het offer van Christus, Die eens voor al zijn oneindig offer op Golgotha heeft gebracht. Dit historische feit tekent het

scherpe onderscheid tussen het Christelijk mysterie en de heidense mysteriën, welke hun oorsprong vonden in legenden. Hiervoor werd reeds opgemerkt, hoe de uitwendige vormen in vele opzichten gelijken op de heidense cultus. De historische waarheid van het Christelijk mysterie evenwel verheft dit laatste tot een gebeuren van absolute werkelijkheid. Het „onder Pontius Pilatus” van ons Credo is het moment, waarop de Christenheid verschilt van de legendarische heilsmysteriën van vervlogen eeuwen.

Er komt evenwel nog een factor bij. Bij de mysterie-riten van de oudheid was het voldoende, dat het uitwendig ceremonieel wierd voltrokken aan den betrokken persoon. De Christelijke mysterie-ritus eist zedelijke reinheid van den neophiet. De situatie bij de heidense mysterie-ritus is weliswaar later veranderd, doch onzedelijkheid is vaak verbonden geweest met de initiatie. Ook al om deze reden is de stelling onhoudbaar, als zoude het Christendom de mysteriëndienst van het heidendom hebben overgenomen, ofschoon — dit nogmaals — de uiterlijke vormen van de heidense en de Christelijke mysteriën op vele punten overeenstemmen. Integendeel, de voorbereidende openbaring, welke in het heidendom werkzaam was, is in het Christendom tot volle wasdom gekomen.

Het Christelijk mysterie beoogt dus in zijn ritus het offer te verbeelden, hetwelk Christus op Golgotha heeft gebracht. De Liturgie is de spiegel van het goddelijk mysterie van heilsbediening en herschepping. De viering van dit mysterie bereikt haar hoogtepunt in de viering der Heilige Eucharistie, waarbij alle gelovigen ingelijfd worden in Christus' verlossingsdood, om ook met Hem te verrijzen en deel te hebben aan Zijn verheerlijking. Terecht daarom wordt de benaming van de „heilige Geheimen” of de „heilige Mysteriën” ten aanzien van het heilig Misoffer gebruikt.

In het Oosten, met name in de Byzantijnse en Coptische ritussen, is dit idee van

Mysterie veel beter bewaard gebleven dan in het Westen. De Koninklijke Deuren worden nog immer gesloten gedurende de canon. Bij de Grote Intrede worden alle martelwerktuigen, lans, kruis enz., binnen gedragen om te dienen bij de viering van Christus' gehele passie op het altaar tijdens „het slachten van het Lam Gods". Het Westen heeft dit alles ook gekend, zij het in minder geprononceerde vorm. In het Oosten echter is de „vreesverwekkende" werkelijkheid van het Mysterie ten volle bewaard gebleven. Door middel van deze symbolische handelingen worden de gelovigen binnengevoerd in het goddelijk leven. Het is niet meer Ik, die leef, maar Christus leeft in mij.

Door het deelhebben aan de Mystериën, welke van de passie des Heren getuigen, hebben de gelovigen deel aan het lijdensmysterie, dat voltrokken wordt. Zij verdienen de congruo hetgeen Christus de condigno voor immer en voor ieder verdiend heeft. Zij aanbidden het „Geheim des Geloofs" en aldus vieren zij de Heilige Mystериën, „opdat de vrucht des heils in hen blijve".

Het Protestantisme kan geen Mysterie kennen.

Het Mysterie vormt de schakel tussen hemel en aarde. Indien er geen plaats zij voor een mysterie, zoals met het Protestantisme als gevolg van de imputatie-doctrine en de „justificatio extra nos" het geval moet zijn, dan kan zulk een godsdienst slechts voldoening schenken door te appelleren aan het verstand-alleen en inderdaad treft men in de geschiedenis van het Protestantisme twee hoofdrichtingen aan: intellectualisme en rationalisme. Geen van beide kent het Mysterie en beide — het kan niet anders — spelen tenslotte met de leerstellingen van het Christelijk geloof, vooral die van de Vleeswording en van de Lichamelijke Verrijzenis.

De plaats der didactiek.

Het didactisch element speelt derhalve in de Liturgie slechts een ondergeschikte rol. Het Mysterie is het wezenlijke element van Christelijke openbare eredienst. Maar, schoon het Mysterie de eigenlijke inlijving in Christus is, zal naast deze viering van het Mysterie de didactiek een ruime plaats innemen, zoals altijd het geval geweest is in de Christelijke kerk. Men kan nu eenmaal het onderwijs niet missen, wanneer men het Mysterie meer en meer wil beleven. Dit onderwijs dan vindt plaats in de preek. Edoch, de preek kan nimmer meer dan verhalen van hetgeen werkelijkheid wordt in het Sacrament. Om deze reden reeds moet de preek altijd ondergeschikt blijven ten aanzien van de viering der Heilige Mystериën. De preek behoort thuis bij de Christelijke openbare eredienst, doch het is niet zo, dat geen godsdienstoefening volledig zou zijn zonder preek. Voorwaar: de preek kan slechts verhalen van hetgeen waarin de gelovigen ten volle delen in de Heilige Mystериën.

De preek heeft ook een min of meer subjectief karakter. Wel zal de predikant ernaar streven zijn preek zo objectief mogelijk te houden, doch het subjectieve element in de preek is juist het kenmerk van het prediken. En om deze reden moet de min of meer subjectieve preek ondergeschikt (schoon niet onmisbaar) blijven bij de ritus der Kerk.

De bediening of de prediking des Woords gelijk te stellen met de viering van het Heilig Sacrament zou gelijk staan met een tekort doen aan het subjectieve gegeven, hetwelk aanwezig is in de Kerk als Middelaars des Heils.

De preek.

Naar het gebruik dan der oude kerk en der vaderen zal de prediking doorgaans bij de morgendienst plaats vinden, omdat zoals gezegd werd, de preek in

zekere zin het Mysterie aanvult. De preek kan nochtans gevoeglijk worden losgemaakt van de viering der Heilige Mysteriën, omdat deze zelf voldoende middelen hebben zowel om te onderwijzen als om te stichten door middel van gewijde handelingen en woorden. Vaak ook zal de preek bij een andere godsdienstoefening worden gehouden.

Als gevolg van verschillende oorzaken, die hier buiten bestek vallen, is de preek na de tijd van St. Gregorius den Grote in West Europa in onbruik geraakt. Van Luther wordt verhaald, dat hij van een duizend kerken in misschien slechts honderd een kansel vond. Dit laatste bewijst nog geenszins dat er dus ook niet gepreekt werd. Naar oud gebruik zal vaak gepreekt zijn van de treden des altaars. De bewering, dat de Hervorming bedoeld zou hebben de Heilige Mis te vervangen door de preek, is dan ook onjuist. In plaats van de Heilige Mis wensten de Hervormers de viering van het Heilig Avondmaal met een preek. Men moet hier evenwel bijvoegen, dat de geschiedenis van de Reformatie doet zien, dat dit slechts een theorie bleef. De Hervormers waren en bleven immer — hoe kon dit ook anders — min of meer katholiek van gedachten. Het reactionnaire volk echter dwong zelfs een dictator als Calvijn zich te voegen naar de smaak des publieks. Nog bij Calvijns leven, werd de Heilige Eucharistie, welke hij elke Zondag gevierd wilde hebben, slechts eenmaal per kwartaal gevierd.

Toch kan men niet ontkennen, dat een wantoestand, die in de 16e eeuw in West Europa ongetwijfeld heerste ten aanzien van de preek, terstond door de Protestantse kerkhervorming onder ogen werd gezien. Van de aanvang af preekte men regelmatig in de kerken der hervorming, ofschoon deze eerste preken dikwerf scherpe uitingen van haat en antipapisme waren. Als verontschuldiging kan men hier slechts aanvoeren de mentaliteit des volk te dien tijde en helaas: het schelden kwam niet van een zijde.

Zoals verderop zal worden betoogd, heeft het gebrek aan zin voor mystiek in West Europa, hetwelk in het Protestantisme tot een afkeer werd, geleid tot een afwenden van de Christelijke homilie, die in de wereld-litteratuur zulk een biezondere plaats inneemt. De preek werd toen een exposé, een rede. Weldra hield men geheel en al op met de regelmatige viering van de Heilige Mysteriën, daar deze hadden opgehouden een werkelijkheid te zijn. Onder Zwingli's invloed ontaardde de preek toen in een „tyrannie van het gesproken woord”. De deur stond toen open voor het verstoffelijken van de godsdienst.

De preek is op deze wijze een leerrede zelfs een dogmatische verhandeling geworden, waarin op de kansel zaken besproken worden, die tot de collegezalen behoren, vooral bij het neo-calvinisme. Elders heeft dit geleid tot een ander uiterste, n.l. het prediken van mysticisme, waarbij dood en verdoemenis in plaats van Christelijke vreugde de hoofdschotel vormen. Dit vooral in het oude Calvinisme. Bij Zwingli daarentegen heeft de preek een meer ethisch karakter erlangd, zodat de Zwingliaanse preek langs Vinet en piëtisme-rationalisme bij de „gemeenschap der vrome zielen” belandde, welke zich ten doel stelde de maatschappij op Christelijke basis te verbeteren. In de preek wordt het Evangelie dan als voorbeeld genomen, volgens hetwelk men moet leven om een heilstaat te stichten. Sociale activiteit, humanisme, liberalisme en Christelijk communisme zijn alle de indirecte gevolgen hiervan.

De Protestanten hebben deze uitwassen zelf onderkend. Binnen het raam van wat besloten wordt door de zg. „liturgische beweging” worden allerwegen pogingen in het werk gesteld om der preek een waardiger aandeel in de openbare eredienst te geven, zonder dat de preek evenwel een buitenmatig overwicht zou krijgen. Aan de andere kant kan genoemd worden de Episcopale Kerk van Noord-Amerika, — feitelijk val-

lend buiten het eigenlijk Protestantisme —, waar men de preek gedurende enkele jaren heeft willen afschaffen teneinde zich meer uitsluitend op de viering van de Sacramenten toe te leggen.

Na hetgeen gezegd werd omtrent de verhouding tussen Mysterie en preek, zal het duidelijk zijn, dat vooral hij, die vertegenwoordigt, die feitelijk is de Kerk, dat wil dus zeggen, hij die de volledige wijding heeft, in casu de Bisschop, degeen is, wien het prediken behoort. „Des bisschops eigen taak is het het volk te onderrichten”, zeide de Heilige Ambrosius, een uitspraak, welke door het 19e Oecumenisch Concilie te Trente werd bevestigd. En zowel in Oost als West werd aanvankelijk dan ook door den Bisschop of — in later tijd — diens gevolmachtigde gepreekt. In de regel predikten gedurende de viering van de Heilige Mysteriën, dus bij de morgendienst. Dit ontwikkelde zich evenals de christelijke eredienst regelmatig uit de synagogedienst, welke eveneens de preek kent.

Hiervoor werd reeds opgemerkt, dat na de tijd van St. Gregorius den Grote de preek in importantie afnam. Uit deze omstandigheid ontwikkelde zich in de loop der eeuwen het merkwaardig instituut van de „prone”, welke zowel onder als buiten de eigenlijke dienst van de Heilige Eucharistie gehouden werd. Het verdwijnen van het Latijn als volkstaal maakte het noodzakelijk — in het Westen, waar men niet zo geneigd was tot het mystieke schouwen — de Heilige Schrift in een verstaanbare taal te lezen. Hierna volgde dan een toelichting of preekje.

In het Oosten heeft de preek weinig belangrijke evenementen medegemaakt. In het Westen hebben de Dominicanen (1216) en de Franciscanen (1223) saamgewerkt om de preek zowel onder als buiten de viering van de Heilige Eucharistie in ere te herstellen.

Tenslotte heeft het hierboven genoemde 19e Oecumenische Concilie het preken onder

de Heilige Mis op alle Zon- en feestdagen verplicht gesteld. In de practijk wordt dit voorschrift naar plaatselijk gebruik vaak gewijzigd, zodat bij een Plechtige Hoogmis de preek vaak verschoven tot „het Lof” des avonds.

Aanvankelijk was de plaats van de preek in het geheel van de Heilige Eucharistie niet vast. In de regel werd gepreekt na de voorlezing van de Heilige Schriftuur, zodat naast het objectieve woord ook het subjectieve woord gehoord werd. Ook hieruit blijkt nog eens te meer, hoe de preek als de subjectieve expressie des geloofs een aanvullende rol speelt in het geheel van de godsdienstoefening. Zij vormt evenwel een niet strict noodzakelijk onderdeel, omdat het subjectieve woord nimmer een levend contact kan behouden met de openbaringswerkzaamheid van Christus, indien gericht op de grote massa.

Cultus-taal of volkstaal?

Hiervoor werd er reeds op gewezen, dat het juister is te spreken van inwijding of initiatie dan van onderwijs voor wat betreft het wezen van de godsdienstoefening. Ofschoon het didactisch element een (beperkte) plaats inneemt in de „missa catechumenorum” (proanaphora), bij de eigenlijke viering van de Heilige Mysteriën moet dit didactisch element geheel en al wijken voor de mystieke vereniging van de Kerk in haar individuele geledingen met Haar hoofd, Christus. Men zou de openbare eredienst verlagen tot een evangelisatiebijeenkoms door hem tot onderwijs-instelling te maken.

Het overheersen van het didactisch element in de godsdienstoefening treft men dan ook voor het eerst aan, wanneer in het Westen de Rooms-katholieke Kerk deze zijde van de openbare eredienst veronachtzaamt. Bij Luther duikt het didactisch element dan weer op en bij Calvijn groeit het uit tot wasdom. Bij Calvijn toch is alles didactisch, behalve het Gebed des Heren,

de Belijdenis des Geloofs en dergelijke. In latere tijden verwatert zelfs dit didactisch element als gevolg van het verslappen van de handhaving der leërstellingen. Men ziet dit in enkele vrijzinnige milieus. Er blijft dan niets over dan het uitdrukking geven aan zijn eigen subjectieve geloofsleven, hetgeen „gods”-dienstoefening — beter zou misschien zijn: mensen — genoemd wordt.

De Rooms-Katholieke Kerk in de Latijnse zowel als in de niet-Latijnse ritussen en vrijwel alle Oosterse afgescheiden autocephale Kerken voorkomen dit prædomineren van het didactisch element in de godsdienstoefening door gebruik te maken van cultustalen, die door de meerderheid der gelovigen niet verstaan worden.

Er is hier een welkome gelegenheid iets te zeggen omtrent het talenprobleem bij de godsdienstoefening, vooral voor wat betreft het gebruik van de volkstaal.

Hierover is reeds veel geschreven en geredetwist. Vooral heeft men der Rooms-Katholieke Kerk het gebruik van het Latijn als kerktaal bij de godsdienstoefeningen verweten. Deze lieden vergeten, dat er in de Rooms-Katholieke Kerk hieromtrent geen eenheid van gevoelen bestaat en dat men niet overal even gehecht is aan het Latijn. Bovendien heeft de Rooms-Katholieke Kerk nimmer het Latijn als enige cultus-taal gevraagd of gekend. Het 19e Oecumenische Concilie heeft slechts te verstaan gegeven, dat het „non expedit”, niet gewenst is de Heilige Mis in een volkstaal te celebreren en bezien in het licht der ontwikkeling van de „levende” talen kan men dit besluit, of beter dit verlangen, gemakkelijk begrijpen. Er kunnen zich gevallen voordoen, waarin men afwijkt van de regel; de houding van de Rooms-Katholieke Kerk inzake het talenvraagstuk bij de Oosterse ritussen is gelijk aan die welke de niet-Katholieke Kerken dier ritussen innemen. In de practijk komt dit hierop neer, dat steeds verouderde, door het niet-geletterde volk niet meer recht-

streeks verstane talen worden gebezigd, behalve in Roemenië, waar alles in de thans gangbare levende taal geschiedt.

Ware het eerste doel van de godsdienst-oefening didactisch, dan zou het inderdaad dwaas zijn een taal te gebruiken, die niet onmiddellijk door het volk verstaan wierd. Is evenwel de godsdienst-oefening de viering van het Christelijk Mysterie en omvat zij het Offer als schakelpunt, dan is de situatie geheel verschillend. De Mysteriën worden voltrokken in gewaden welke door de eeuwen zijn overgeleverd. Zo zij het dan ook met de taal. Slechts wanneer het besef van het Mysterie verzwakt, zoals het geval was gedurende rationalistische tijden, dan zullen bezwaren rijzen tegen speciale cultustalen.

Ook utiliteitsmotieven tellen echter mede, zoals men kan waarnemen aan de practijk van de Oud-Katholieke Kerk in Nederland, die in 1909 het Latijn afschafte en de Nederlandse taal invoerde. De kleine Westers-Orthodoxe Kerk in Nederland begon bij haar stichting in 1936 terstond de Nederlandse volkstaal te bezigen. Ook in missiegebieden wordt in de Rooms-Katholieke Kerk vaak de volkstaal gebruikt, ofschoon niet bij de Heilige Mis. Merkwaardig is evenwel, dat in de Oosterse dissidente Kerken, die de invloed van het rationalisme in mindere mate ondervonden dan de Kerk in West-Europa, veel minder protesten gehoord werden tegen het gebruik van een cultus-taal. Daarnaast is het ook merkwaardig, dat deze Oosterse Kerken — evenals de Oosterse ritussen van de Rooms-Katholieke Kerk — nimmer veel bezwaren hebben gemaakt tegen het vertalen van haar Liturgie in de volkstaal. Ofschoon dus de vrijheid hiertoe bestaat, dient de opmerking van hierboven te worden herhaald, dat men bijna zonder uitzondering in een oude cultus-taal celebreert.

Indien louter geschiedkundige argumenten de beslissing zouden brengen, dan zou het Syro-chaldeeus of Aramees, waarin Chri-

stus zelf de Instelling vierde, of ten minste het Grieks van de eerste eeuwen, de voorkeur hebben moeten verdienen. De historie, zoals die zich na de bevestiging der Kerk in West-Europa ontwikkelde, leidde echter tot het Latijn. En hoevele bezwaren men ook tegen het gebruik van het Latijn kan opwerpen, het moet erkend worden, dat het gebruik van één hiëratische taal, dezelfde alle eeuwen door, een machtige band betekent voor de Kerk der eeuwen. Dit argument nochtans had alleen evenwel nimmer de doorslag mogen geven, want te vaak wordt vergeten, dat in Christus' Kerk nimmer één taal de enig gebruikte is geweest.

In het Oosten heeft men — zoals reeds werd opgemerkt — het mystieke karakter van de godsdienstoefening steeds beter weten te bewaren. De quaestie van cultus- of volkstaal is steeds zonder veel opwinding behandeld en verlopen. Het Westen daarentegen heeft steeds meer neiging gehad tot het didactische in de godsdienstoefening, ofschoon deze neiging overmocht werd door het naar voren treden van de offer-idee tegen het einde der Middeleeuwen. Inmiddels ontstond er een merkwaardig, reeds hiervoor in het kort ter sprake gebracht instituut, hetwelk de naam van „prone” erlangde (van het Latijnse *pro-nas*, d. w. z. voorovergebogen). In slechts weinig gewijzigde vorm heeft de prone zich tot op onze dag weten te handhaven in de Rooms-katholieke kerk en meer uitgesproken nog in de Anglicaanse kerk.

In de loop der eeuwen, vooral omsteeks de 9e eeuw, werd het aan onze zijde der Alpen gebruik gedurende de viering der Heilige Geheimen gebeden te zeggen van de kansel af, waarbij het Gebed des Heren en het Credo gevoegd werden, ja zelfs de Tien Geboden, gevolgd door verschillende afkondigingen, het epistel en evangelie van de dag, dit alles om het volk te onderrichten. Typisch Westeuropees kon het volk gedurende de viering der Mysteriën niet rustig blijven in een gesluierde aanschouwing.

In West-Europa moest het volk, een en al zakelijkheid en bedrijvigheid, bezig gehouden worden. Nu werd in West-Europa het Latijn een steeds groter wordend obstakel. Want in West-Europa wilde het volk alles woord voor woord kunnen begrijpen in stede van de zin van het gehele Mysterie te verstaan. Het gebruik van kerkboeken in het huidige West-Europa staat hier als laat gevolg van de reeds lang tevoren opgemerkte verschijnselen tegenover Oost-Europa, waar kerkboeken veel minder gebruikt worden. Ja zelfs verschillen hierin overwegend niet-katholieke landen van overwegend katholieke landen. De aangelegenheid der taal was zodoende een tweede oorzaak om de prone in het leven te roepen. Met andere woorden: de prone is een onliturgisch verschijnsel, dat ontstaan is uit een wansituatie.

De prone zelve heeft twee andere verschijnselen mede ten gevolge gehad, verschijnselen die nochtans geheel verschillend van aard zijn.

Ten eerste is uit de prone het gebruik ontstaan om gebeden te vragen, zoals heden ten dage gebruik is in de Westerse Rooms-katholieke Kerk en meer nog in de Anglicaanse kerk en hetwelk gedaan wordt van de kansel af. In de Rooms-katholieke Kerk wordt dit verzoek om gebeden — echter niet overal — aangevuld met een artikel van de Wet van Mozes, vergezeld gaande van een korte toelichting hierop, enkele Ave Maria's e.d., een gewoonte, welke niet alleen buiten liturgisch verband staat, maar hoe nuttig ook mits te juister plaatse gedaan, hier de Liturgie slechts misvormt en de massa des volks in haar schouwen hindert.

Het ontstaan van de Protestantse preekdienst.

In de tweede plaats is de prone de moeder van de Protestantse preekdienst. Weliswaar kan men in de Protestantse preekdienst een

zelfde schema terugvinden als hetwelk gevonden wordt in de Mis der Catechumenen en historisch kan men ook wel het ontstaan van de Protestantse preekdienst uit de verkorting van de „voormis” verdedigen, maar bij nadere beschouwing blijkt de Protestantse preekdienst meer op de prone dan op de Mis der Catechumenen te gelijken. De Protestantse preekdienst heeft zich uit de prone, maar via de Mis der Catechumenen, ontwikkeld. Aanvankelijk kende Calvijn het Kyrie en het Gloria in de dienst. Dat was nog in 1537. Vijf jaar later, in 1542, is dit alles reeds verdwenen. Aanvankelijk wenste Calvijn 's Heren Avondmaal gevierd te hebben bij elke godsdienstoefening, tenminste eenmaal per week. Nog bij Calvijns leven was het thans nog in zwang zijnde gebruik ontstaan het slechts viermaal 's jaars te vieren.

Samenvattend kan men zeggen, dat in de Protestantse eredienst drie elementen te vinden zijn: de prone, de preek en soms het Heilig Avondmaal. Weldra bestaat hij uit niet anders dan de prone met een preek, voorafgegaan door een votum en besloten met de zegen van Aaron of bij rekkelijker kerken de zegen uit 2 Corinthen 13 : 13. De tisme van tegenwoordig kan haar oorsprong nog immer niet verloochenen en moet het „liturgische beweging” van het Protestant nog blijven houden bij prone met preek. Het „liturgische” element bestaat dan uit het opseren der prone. En deze versiering is op zichzelf in tegenspraak met de prone, die van nature juist ontdaan is van alle versiering en plechtige vorm, omdat zij slechts een didactisch opvulsel midden onder de Heilige Mis is, maar feitelijk daarnaast staande. Indien het Protestantisme zich los konde maken van deze valse grond en terugkeerde bijvoorbeeld naar de eerste „liturgie” van Calvijn, dan zou zijn godsdienstoefening niet alleen een veel hechter grondslag hebben dan thans het geval is, maar tevens zou er in die echt-Calvinistische eredienst veel meer plaats zijn zowel voor oorspronkelijke als oud-christelijke elementen van openbare

eredienst. Nu wortelt hij in een middeleeuwse volksdevotie, die op zichzelf het gevolg was van een Westerse voorliefde voor didactiek in de godsdienstoefening en met liturgie niets te maken heeft. Binnen het kader van de feitelijke en officiële eredienst — zoals dus in de Rooms katholieke en Anglicaanse kerken — kan de prone binnen de noodzakelijke perken gehouden worden. Daarbuiten evenwel ontaardt zij meer en meer. Bij het verwaterde, moderne Protestantisme trekt zich die lijn voort. Men ziet daar, hoe door het verlaten van de objectiefkerkelijke leer het didactisch karakter van de Protestantse godsdienstoefening langzaam aan verdwijnt. De dogmatische preek wordt dan een godsdienstgesprek met zang. Het is kenmerkend voor het hechte Calvinisme, dat het de leer met zo weinig middelen handhaaft en toch binnen het raam des Christendoms blijft.

Geen historicisme, maar blijvende werkelijkheid.

De hiervoor ontwikkelde symboliek heeft — zoals reeds was uiteengezet — een eigene plaats in de Oeconomie des Heils.

Aan het geschiedkundig gebeuren van het Offer op het Kruis is op zichzelf geen symboliek verbonden. Deze gebeurtenis staat evenwel niet alleen. Het Offer van Christus is een eeuwige tegenwoordigheid. In sommige kringen bestaat weliswaar de neiging om tot historicisme te vervallen, waarbij men zich blind staart op het verleden. Te vaak wordt voorbij gezien, dat het Lam geslacht is van de grondlegging der wereld af. Van alle eeuwigheid offert Gods Zoon zich door Zijn gehoorzaamheid en liefde. Jezus' kruisdood op Golgotha was de zichtbare manifestatie in de geschiedenis van deze act van gehoorzaamheid en liefde. De Heilige Eucharistie is de voortdurende openbaring en tegenwoordigstelling van dit Geheim waardoor uit de oneindige schat van Christus' verdiensten toegepast wordt op de individuele geledingen van het Mystieke Lichaam

van Christus, d.w.z. naar de mate waarin deze geledingen delen in Christus' priesterschap. Het tweevoudig priesterschap van Christus dient hier in het kort ter sprake te worden gebracht ten einde het wezen der Liturgie te begrijpen.

In de eerste plaats is Christus door het geheim der Vleeswording gelijk een van ons, uitgenomen de zonde. In de naam van de zondige mensheid heeft Christus het bloedige kruisoffer gebracht, waardoor Hij zoenverdiensten van den Vader verwierf voor allen en voor alle tijden. Met het „het is volbracht” is de eerste phase van Christus' priesterschap ten einde gekomen. Deze phase werd besloten met het einde van het aardse leven van onzen Heer, die onze enige Hogepriester is, eenmaal ingegaan zijnde in het heiligdom, een eeuwige verlossing teweeggebracht hebbende, zoals de Brief aan de Hebreëen, ons leert, Nimmer zou er behoefte of mogelijkheid bestaan dit te herhalen. Voor den mens is dit verdienende priesterschap niet toegankelijk.

De tweede phase van Christus' priesterschap is de opdracht des offers, dat reeds volbracht werd, maar blijft in zijn persoon. De gehele herboren mensheid deelt in dit

priesterschap om door eigen medewerken in Christus' priesterschap de congruo te verdienen, wat de Christus zelf de condigno in de eerste phase zijns priesterschaps heeft verdiend. De tweede phase van Christus' priesterschap is de toepassing van het eerste. Naar hiërarchische trappen delen alle geledingen van het Mystieke Lichaam van Christus in dit deelgenootschap.

Enerzijds kan dit hoogheilig gebeuren door den mens slechts benaderd worden door te zien op de sluier der symbolen met de hope der openbaring, zoals hiervoor reeds werd uiteengezet. Andererzijds onthult deze Heilsbediening zich in het cosmisch gebeuren. Deze onthulling valt uiteen in drie cycli of kringen, welke te allen tijde in de Kerk bekend zijn geweest, zij het in sommige tijden min of meer onbewust. Deze drie kringen worden genoemd de Scheppingskring, de Jaarkring en de Dagkring, welke drie kringen hun samenvatting vinden in de Heilige Eucharistie. Deze laatste, zelve geen kring, omvat de elementen welke eigen zijn aan de drie voornoemde kringen. Deswegen kan de Heilige Eucharistie genoemd worden de samenvatting en de voltooiing van deze drie kringen.

OFFICIEREN BEZINT U OP DE TOEKOMST

door E. van de LAARSCHOT

Eerste-Luitenant K.N.L.

Het lijkt mij gewenscht om de aandacht te vestigen op de verschillende omstandigheden waaronder in het oude leger moest worden gearbeid en om belangstelling te vragen voor de kwesties die onder het oog zullen moeten worden gezien, bij den opbouw van een nieuw leger, na dezen oorlog.

Voorop dient gesteld te worden, dat het nieuwe leger de roemrijke tradities zal hebben te bewaren die haar door het oude zijn medegegeven. Echter zal over de geheele linie een verjonging en verfrissing moeten plaats hebben, die allen, die erbij betrokken zijn als een weldaad zal aandoen.

DE OFFICIER EN DE POLITIEK.

Zoo hoort men zoo vaak verkondigen, zelfs heden ten dage nog, dat de officieren zich buiten de politiek moeten houden. Dit werd in het leger van 1939 speciaal door de ouderen, maar ook wel door de jongeren verteld.

Wat bedoelde men hier eigenlijk mede? Er waren er die meenden, dat een officier niet behoorde te spreken over kwesties die in, ook al was het zeer verwijderd, verband stonden met de politiek. Anderen vonden dat een officier geen lid van een of andere politieke partij mocht zijn en de politiek niet actief behoorde te bedrijven. Maar zeker was het, dat als er over politiek werd gesproken en men kon er niet meer uitkomen, de eindopmerking altijd was: „we moeten ons niet met de politiek bemoeien.” Waaruit zou dit zijn voortgesproten? Uit onbekwaamheid om te oordeelen, uit te geringe belangstelling of uit luiheid om zich op de hoogte te stellen van hetgeen voor ons allen van belang was? Vermoedelijk zul-

len combinaties van deze veronderstellingen ook zijn voorgekomen.

Alles bij elkaar lijkt dit op het eerste gezicht natuurlijk wel mooi, dat de legerofficieren hun richting niet bepalen in de politiek en dan z.g. onbevooroordeeld tegenover de feiten staan, maar aan den anderen kant geeft het m.i. toch ook blijk van een zekere bekrompenheid, die noodlottig kan worden voor een intellectueel, die de officier behoort te zijn.

Wel kan ik begrijpen dat men de meening is toegedaan, dat een officier niet actief moet deelnemen aan verkiezingscampagnes bijvoorbeeld en ook niet, in actieven dienst zijnde, in de Kamer behoort te zitten, aannemende dat dit nu eens mogelijk zou zijn. Maar dat een officier, die daarvoor blijkt bijzondere interesse en kundigheden te bezitten, geen kans moet worden geboden om zijn bekwaamheden op dit gebied te ontplooiën, wil er bij mij niet in. Zeker, wanneer hij in de Kamer komt, zal hij de sabel tijdelijk aan de kapstok moeten hangen, maar dit is m.i. geen enkel bezwaar om zijn promotie gewoon te laten doorgaan. Als officier moeten wij daartegen geen bezwaar hebben, integendeel wij moeten er trots op zijn, iemand in ons midden te hebben die de landsbelangen op waardige wijze zal weten te behartigen en daarnaast is het voor ons van onschatbaar voordeel iemand in de Kamer te hebben die op de hoogte is van legerzaken.

Als men echter beweerde, wat toch meestal het geval was, dat een officier politiek analphabeet moet blijven, dan bewijst dit, dat er na den oorlog ook op dit gebied, een frissche wind zal moeten waaien over ons Leger.

Als de officieren zich nooit hebben bekommerd om de politiek, zich nooit er mede hebben ingelaten en er ook niets van weten, hoe zal dan uit hun midden iemand kunnen komen, die met succes de verantwoordelijke taak als opperbevelhebber zal kunnen vervullen. Hoe zal dat in de toekomst moeten, als de jongere officieren nu al geen belangstelling meer hebben voor deze kwesties?

Er is echter nog meer. Wat zijn de personen die belast zijn met de opleiding van recruten niet een prachtig instrument om de verschillende meeningen en stroomingen die er in het volk leven, te beluisteren. Wij hebben toch immers een volksleger!

Echter zal de officier zijn aandacht niet alleen moeten beperken tot ons eigen land. Van minstens evenveel belang is, dat men weet wat er in het buitenland gaande is, dat men op de hoogte is van de daar heerschende meeningen. Immers een van de vreemde landen, zal onze tegenstander kunnen worden.

Om dit alles te weten is het echter noodig om belangstelling voor de zaak te hebben. Men moet zich op de hoogte stellen en dit vereischt studie en voorlichting. De voorlichting moet van boven komen, wat niet wil zeggen dat men de oogen moet sluiten voor de verschillende meeningen, die onder de jongeren naar voren worden gebracht. Men zou dan slechts in de fout kunnen vervallen, die men in Frankrijk heeft begaan en waar dit land zoo voor heeft moeten boeten.

Studeeren vereischt echter tijd en lust. Ik vraag mij af of deze beide factoren wel vervuld konden worden in het oude Leger. Had men lust om te studeeren, als er wèl gelegenheid voor bestond? En gaf men de gelegenheid om te studeeren als er lust toe bestond? Het zijn even zoovele vragen die beantwoord zouden moeten worden, om een goed beeld te krijgen van de geheele situatie. Wel is het zeker dat vele factoren er toe hebben medegewerkt om de studielust te vermoorden.

*

De roeping van een officier.

Het Nederlandsche leger heeft officieren, die de ingeving van hun geest hebben gevolgd en de toekomst hebben gekozen waarvoor zij het meeste voelden en waarvan zij het meeste verwachtten krachtens hun natuurlijke aanleg en ontwikkeling. Bij sommigen scheen de weg die zij te volgen hadden reeds vroeg te zijn afgebakend, bij anderen kwam dit wat later, maar daarom niet minder spontaan.

Een van de grootste schaduwzijden voor het leger is ongetwijfeld geweest, dat vele jongelingen het officiersberoep hebben gekozen om onder dak te zijn. En toch, voor goede salariering of kans om snel vooruit te komen in de toekomst, hadden zij dit heusch niet behoeven te doen.

Wat moesten de jongemannen die in dien tijd¹⁾ van middelbare scholen afkwamen echter gaan doen? Geld om te studeren ontbrak soms. Als men ging studeeren, welke richting moest men dan kiezen, om uiteindelijk een betrekking te krijgen? Van elke richting schenen er te veel te zijn. Vandaar dan ook dat velen, hetzij gedwongen, hetzij vrijwillig onder dienst gingen om zich te laten opleiden tot reserve-officier, niet wetende dat dit eens de toekomst voor hen zou beteekenen. Er waren er velen, die overgingen naar de Koninklijke Militaire Academie.

Men begrijpt dat hieraan voor het Korps beroepsofficieren gevaren waren verbonden. Tijdens het dienen kan men wel veel gaan voelen voor de functie, zelfs is het ook lang niet uitgesloten dat men er roeping voor krijgt. Gelukkig heeft dit proces zich bij verschillenden afgespeeld, maar dit neemt niet weg, dat het grootste percentage op het moment, dat het contract werd geteekend, toch geen roeping zal hebben gehad. Als logisch gevolg hiervan, kan men van deze menschen dan ook niet verwachten, dat zij zich met volle overgave aan hun taak zullen

¹⁾ 1930 en later.

wijden en met enthousiasme zullen trachten om alles uit den dienst te halen, wat er in zit.

Het woord van Cardinaal Mercier: „wij moeten niet alleen geven wat wij hebben, maar geven wat we zijn”, kan moeilijk van toepassing zijn op deze personen. Slechts zij die de werkelijke roeping daartoe hebben, zullen dit in toepassing kunnen en moeten brengen.

Voor het toekomstige Leger zullen wij meer menschen moeten vinden met roeping. Dan kan men er meer van maken, dan zal er wellicht nog méér van de officieren uitgaan naar den troep dan thans het geval is. Het zal dan echter noodig zijn, om de voorwaarden voor het officierschap zoodanig te maken, dat ze aannemelijker zijn dan vóór den oorlog.

De officieren in de maatschappij

Een feit dat zeker de laatste jaren de aandacht heeft getrokken, is dat de meeste officieren zich zeer afzijdig hielden van de burgerij en bij gelegenheden waarbij het intellectuele deel verzameld was, niet al te vaak naar voren kwamen. Te weinig lieten zij van zich hooren. Ik wil hiermede volstrekt niet beweren, dat de officieren niet hun vooraanstaande personen kenden, die ook buiten het gebied van hun eigen werkzaamheden, zich verdienstelijk maakten, maar over het algemeen was het toch zoo, dat het contact met de burgerij zeldzaam was en als dit het geval was, dan betrof het nog slechts een feestelijke gelegenheid of iets dergelijks. Van intellectueel contact kon echter weinig worden gesproken. In sterke mate was dit euvel verbreid in de buiten-garnizoenen.

Door dit wegblijven en afzijdighouden heeft het aanzien zeker geleden. Men vindt onder hen toch menschen met oorspronkelijke ideeën. In het debat zal men kunnen rekenen op verrassende wendingen en vondsten op organisatorisch gebied zullen voor den officier niet vreemd zijn.

Waar het hier echter om gaat, is dat de officier zich buiten alles hield, wat niet rechtstreeks zijn eigen terrein bestreek. Dit is fout en zal in een nieuw leger zoo spoedig mogelijk moeten worden veranderd. De oorzaken? Wij noemden er al één in een vorig hoofdstuk. Gebrek aan interesse en niet voldoende zin om te studeeren. Maar ook deze factoren hebben weer oorzaken en een voorname daarvan is de geringe bezoldiging die de officier ontving. Het was in vele opzichten, voor officieren die een gezin hadden niet mogelijk om alle maatschappelijke verplichtingen na te komen; men had veel te veel beslommeringen, men moest veel te veel zorg besteden aan het gaande houden van de bestaansmolen. Daar lijdt natuurlijk het geestelijk leven onder.

Een van de eerste dingen die zullen moeten gebeuren is dus het regelen van de bestaansvoorwaarden van de officieren. Zooals het nu was, voelde hij zich op een zijlijn gedrukt. Hij wilde wel, maar kon niet, althans wilde hij niet verplicht zijn om uitsluitend te ontvangen en niets of weinig te kunnen geven. Kortom de officier was in een positie geplaatst, die zoodanig was, dat het wel vele opofferingen kostte om al datgene te doen, wat men zou mogen hebben verwacht.

Toch is het zoo nodig dat officieren op alle gebied ervaring opdoen en hunne gedachten laten gaan over vele onderwerpen. Men werkt met een leger van dienstplichtigen, met reserve-officieren, kortom met menschen die midden uit de maatschappij komen en uit vele richtingen. Het zal dus noodig zijn dat aan de officieren de gelegenheid wordt gegeven om zich te bekwamen op verschillende terreinen. Men moet hen tijd geven om dit te doen. Dan zal het schrijnende gevoel dat de laatste jaren merkbaar was verdwijnen.

Generaal Charles de Gaulle schrijft hierover in zijn boek „The battle of the future” dat het werkelijke leiderschap slechts verkregen wordt door de algemeene ontwikkeling.

In ons oude Leger begreep men dit in hogere legerleidingskringen ook terdege. Men voelde daar het gebrek aan. Hiervan getuigt hetgeen door Generaal Alting van Geusau werd gezegd in een lezing voor de A. R. K. O.-vereniging. Hij drong er op aan, dat men over de muren van zijn eigen terrein zou heen stappen en dat men toch bedenken zou dat de officieren opvoeders moeten zijn van een zeer belangrijk deel van de jeugd.

De officier als opvoeder. Dit is een belangrijke taak. Het is niet een taak welke men kan vervullen, door goed te zorgen dat men zijn reglementen en voorschriften kent. Daarvoor wordt meer vereischt.

Dat het verblijf in het Leger ongetwijfeld vele goede resultaten heeft afgeworpen, zal eenieder direct geneigd zijn om toe te geven. Maar als men het er over heeft, dan is de lichamelijke kant altijd de eerste die wordt aangeroerd. Men vergete toch niet wat een groote geestelijke invloed de verantwoordelijke personen in het leger hebben. Men vormt er karakters en geschoolde menschen. Diezelfde menschen komen straks weer in de maatschappij.

DE OFFICIER EN DE STUDIE

De studiemogelijkheden van de officieren waren niet groot: zelfs in hun eigen vak niet. Waren er officieren die vooruit wilden, dan moesten zij naar de Hoogere Krijgsschool. Om hier te komen moest zeer hard en met zeer veel opofferingen worden gestudeerd. De kansen om er te komen waren in vroeger jaren niet groot, daar het aantal plaatsen dat beschikbaar was veel te klein was. De gevolgen zijn dan ook niet uitgebleven. Het jaar voordat Nederland in den oorlog werd betrokken vond een ware invasie van de Krijgsschool plaats. Men had veel te weinig stafofficieren en dit tekort moest zoo spoedig mogelijk worden aangevuld. Het examen werd over boord gegooid en de studie begon. Of men er veel aan gehad heeft is zeer de vraag, want de mobilisatie

overrompelde het geheel. Ging echter alles normaal, dan duurde een dergelijke studie, dag- en nachtwerk was daarbij regel), drie jaren. Daarna had men dan kans om bij een staf te worden geplaatst. Vele voordeelen stonden tegenover deze zware studie niet, althans niet naar evenredigheid.

Andere studiemogelijkheden bestonden er ook, o.a. was er een rechtskundige cursus en kon men naar de Technische Hoogeschool gaan in Delft. Maar hier was het dan wel zoo uitgerekend dat men in den tijd die beschikbaar was net geen ingenieur of meester in de rechten kon worden. Waarom dan toch niet? Vreesde men dat deze officieren, die hierdoor slechts het aanzien van den officiersstand zouden verhoogen, spoedig zouden verdwijnen uit het leger? Had men dan geen andere maatregelen kunnen nemen?

Ook stuurde men wel eens officieren naar het buitenland om zich daar te bekwamen of op de hoogte te stellen. Men kan het slechts betreuren dat dit niet meer is geschied. Niet alleen dat dit goed zou zijn geweest voor de vorming van de officieren zelf, — men denke slechts aan de kennis die kan worden opgedaan op militair gebied en de talenkennis — maar ook aan het groote belang dat de weermacht in zijn geheel daarbij kan hebben.

Wat de talenkennis betreft van den gemiddelden officier, deze was niet bijster groot. Men had natuurlijk talen geleerd op de Middelbare school, maar daarna had men er niet veel meer aan gedaan. Op de K.M.A. werd hieraan geen aandacht besteed. Men kon het ook niet. De tijd voor de opleiding was al te kort. Waarom dan niet wat meer officieren naar het buitenland gezonden? Zou ook dit alweer op het geld zijn afgestuit?

Wanneer we dus een nieuw Leger gaan opbouwen, zal zeker met deze verschillende factoren rekening moeten worden gehouden, anders vervallen we in dezelfde fout, die vroeger bewust of onbewust werd gemaakt.

Slavenopstand op St. Eustatius

12 Juni 1848

door M. D. LATOUR O. P.

In 1833 werd de slavernij afgeschaft in de Britse Koloniën. In 1841 begon deze kwestie de aandacht van de Franse Regering op zich te vestigen, doch haar oplossing leverde zoveel moeilijkheden op, dat de Revolutie van Februari 1848 haar nog onopgelost vond.

Kort na zijn optreden, verklaarde het voorlopig Bestuur van de Franse Republiek, dat „considérant que nulle terre française ne peut plus porter d'esclaves, une commission est instituée auprès du ministère provisoire de la Marine et des Colonies, pour préparer dans le plus bref délai l'acte d'émancipation immédiate dans toutes les Colonies de la République.”

De feitelijke vrijmaking van de slaven op de Franse Antillen verliep echter nog enigszins anders, dan het Franse Gouvernement zich had voorgesteld en veroorzaakte enige onrust op St. Maarten N. G. en op St. Eustatius. Dit had zelfs ten gevolge, dat op St. Maarten de slavernij werd afgeschaft in 1848, en niet — zoals op de andere eilanden van ons Staatsdeel — in 1863.

Aan een brief van Pastoor Kistemaker van St. Eustatius, gedateerd 18 Juli 1848, ontlene we omtrent deze gebeurtenissen het volgende citaat:

„In de Franse Koloniën, vooral te Martinique, heerst volslagen oproer. De slaven aldaar, hun formele emancipatie door het Franse Gouvernement niet willende afwachten, werden oproerig, hebben verscheiden plantages in brand gestoken en zijn handgemeen geworden met de blanken. Verscheidenen hebben van weerskanten het leven

erbij verloren. De Gouverneur van Martinique heeft toen, in naam der Franse Republiek, de slaven van alle bezittingen van Frankrijk, onmiddellijk vrij verklaard. Ongelukkig, dat zelfs deze maatregel niet in staat is geweest, om in Martinique de geoederen tot bedaren te brengen; nog zegt men, is het er onrustig en de blanke bewoners verlaten in menigte het eiland; ook van Guadeloupe zijn vele voorname ingezetenen naar Noord Amerika verhuisd.

„In het Nederlands gedeelte van St. Maarten, is mede de Gezaghebber, door omstandigheden gedwongen geworden om zijne onderhorige slaven vrij te verklaren. Onze slaven alhier (dus op St. Eustatius), dit vernemende, weigerden ook langer als slaaf te werken. De 12de Juni jl. verzamelden zij zich in grote getale in de stad voor het huis des Gezaghebbers, vroegen eerst vrijheid, vervolgens verhoging van rantsoen en meerdere vrije uren; en noch bedreigingen, noch goede woorden waren in staat hen naar hun respectieve plantages terug te doen keren.

„Er werden alarmschoten gevuld van het fort. Alle weerbare vrije mannen werden daardoor opgeroepen, wapens werden hun uitgereikt en vervolgens werden de schutterij en de dienstdoende vrijwilligers te paard er op afgezonden, en het was niet voordat twee slaven gedood en een zestal andere gekwetst waren, dat de onwilligen naar hun plantages terugkeerden. Alles is sedert die tijd rustig. Wij hebben mede onlangs een garnizoen van Curaçao gekregen. God geve, dat alles rustig blijve, want ik

hoor, dat enige slaven gezegd hebben, na 1 Augustus e. k. niet meer te willen werken. Wij hebben hier 1100 slaven en de gehele bevolking des eilands bedraagt slechts 1400 zielen. Ons garnizoen bestaat slechts uit dertig manschappen.

„Wee de blanke bevolking, zo de slaven wapenen konden machtig worden.”

„Op het Deense eiland St. Croix, is mede onlangs een opstand onder de slaven uitgebroken. Men zegt, dat de Gouverneur aldaar ook genoodzaakt geworden is, hen vrij te verklaren. De beste plantages moeten vernield zijn en 200 negers bij die gelegenheid het leven verloren hebben; nog duurt de opstand er voort, niettegenstaande 600 hulptroepen door den Gouverneur van Portorico er naar toe zijn gezonden. St. Croix heeft misschien meer dan 20.000 slaven, Portorico 120.000 en men zegt Cuba meer dan dubbel dit getal. Deze twee laatstgenoemde eilanden zijn Spaanse Bezittingen; tot nu toe zijn dezelve rustig, doch ik vrees voor de toekomst. De Gouverneur van Portorico heeft onlangs een proclamatie uitgevaardigd, waarin hij de blanke bevolking vrijheid geeft, om elken slaaf die hen met wapenen bedreigt, hoezeer hij daartoe ook moge geprovoceerd zijn, op staande voet dood te schieten! Een slaaf die oproer wil stichten op de een of andere plantage, zal mede onmiddellijk door den eigenaar of directeur der plantage, worden doodgeschoten, enz.

„God weet wat deze eilanden nog boven het hoofd hangt. De Hemel beware onze Nederlandse Koloniën!”

Sainte Croix of Santa Cruz behoort tot de Amerikaanse Virgin Islands, die een weinig westelijk van onze Bovenwindse Eilanden gelegen zijn. Cuba is sinds 1909 een onafhankelijke Republiek; Portorico is sinds 1898 Amerikaans grondgebied met enige mate van onafhankelijkheid; het streeft er nu naar, erkend te worden als een der Sta-

ten van de Verenigde Staten van Noord Amerika.

Voor vele slaven van St. Eustatius was de nabijheid van St. Kitts (St. Christopher), een Engels eiland, waar dus de emancipatie reeds doorgevoerd was, een altijd lokkende bekoring. Statia (zo wordt St. Eustatius ter plaatse genoemd) is een klein eilandje, langwerpig van vorm en zich uitstrekkend van N. W. tot Z. O., dus juist als Curaçao, waarvan het in N. O. richting ongeveer 1000 K. M. verwijderd is. Het Z. O. gedeelte van St. Eustatius wordt ingenomen door een uitgewerkte vulkaan, door Hollandse matrozen de „Kuil” genoemd, wat door de Engels sprekende Bovenwinders nu vervormd is in schrijfwijze en uitspraak tot het Engelse Quill. De eigenlijke krater of Kuil was een uitgezocht toevluchtsoord voor weggelopen slaven, die er tussen de weelderige tropenvegetatie bijna niet te vinden waren. Hadden ze zich daar twee dagen verstopt en vermoedden ze, dat men de hoop had opgegeven hen terug te vinden, dan klauterden ze aan de Z. O. zijde uit de krater, daalden omhoog langs het zogenaamde Negropath, dat nu nog aangewezen wordt en trachtten zwemmend de lokkende overzijde te bereiken van The Channel, het Kanaal, dat Statia scheidt van St. Kitts. Dat ligt immers vlakbij! Je kunt de bomen en de huizen onderscheiden; als het een heldere nacht is, kun je zelfs het licht zien, dat in de huizen brandt! Als men nu aan deze zijde slaaf is en aan gene zijde vrij, welke middel laat men dan onbeproefd, om de overzijde te bereiken van deze nauwe zeestraat? En ze beproefden het! In 1848 beproefden velen het, maar weinigen hadden succes. De schijn bedriegt, de meesten haalden het niet en verdronken jammerlijk in het gezicht van het land der vrijheid; anderen werden het slachtoffer van hongerige haaien. Maar sommigen haalden het! De reuzenboffers! Wat zullen die gefuifd hebben! En geef ze eens ongelijk?

BIJ HET VERSCHIJNEN VAN LUX

werd het van alle kanten een welkom toegeroepen. Wij brengen daarvoor hier onzen dank.

De beschouwingen in de plaatselijke pers getuigden allen van een meer of mindere welwillendheid. Het minst de Beurs en het meest Neerlandia.

Een citaat door de Amigoe di Curaçao uit Lux overgenomen, over de vergissing van het neutrale, openbare onderwijs en de vorming van een krachtig, eendrachtig Nederlands volk, werd nog aanleiding voor een korte polemiek van de Amigoe met Neerlandia.

De diepere grond van dit polemiekje lag o. i. in de verwarring van de begrippen ALGEMEEN en NEUTRAAL, waarmee ook de Beurs en Nieuwsberichten te kampen bleek.

De Beurs vond de Naam ALGEMEEN overdreven, omdat zo niet de geheel katholieke redactieraad, dan toch de inhoud te katholiek was! Maar weet de redactie dan niet, dat algemeen niet hetzelfde is als neutraal? Dat algemeen ook voor Lux kan betekenen, onderwerpen behandelen op alle gebied? Weet de Beurs soms niet, dat katholiek een vreemd woord is voor algemeen.?

Ja, die vreemde woorden! De Beurs had daarom in plaats van LUX liever gezien „Naar het licht”. Och, smaken verschillen; en de verklaring welke bij het verschijnen van Lux gegeven is, geeft aan de huidige naam zeker de voorkeur.

Het blad Curaçao dacht bij de naam Lux, direct aan een reclame van zeep. We zijn er van overtuigd dat ook andere personen van een bepaalde klas daaraan zullen gedacht hebben; maar ons tijdschrift Lux is nu eenmaal bedoeld voor personen met

een hogere cultuur; en bovendien, omdat men nu in Amerika reclame maakt op grafstenen, moeten daarom nu maar alle grafstenen worden opgeruimd?

Het Bijzonder onderwijs is en blijft voor onze tegenstanders een steen des aanstoets en Curaçao meende dan ook later, op wat Lux schreef naar aanleiding van het mandement, nog eens te moeten terugkomen in een artikel „Politieke (on)dankbaarheid”. In een der volgende nummers van Lux, zal een onzer medewerkers de onderwijsstrijd in Nederland behandelen en uiteraard op deze (on)dankbaarheid reageren.

De Beurs en Nieuwsberichten vond meer aanstoot in het artikel „Het worde Licht” van Mgr. Verriet, waar de vraag wordt gesteld, wat heeft de Kerk met economie, sociologie enz. te maken? De oorzaak van deze aanstoot lijkt echter bij de Beurs-Redactie te liggen, die hoewel zij de „Geschiedenis der Rooms-Katholieke Kerk” noemt, blijkbaar in deze materie nog wel wat licht schijnt nodig te hebben, waaraan Lux gaarne zal meehelpen.

In de komende nummers zal een begin gemaakt worden met een Studie van Prof. George Goyau, juist over de economische sociale en politieke betekenis van het Pausdom.

„Meer actueel” dat is inderdaad een wens van een persoonlijke vriend, waaraan de redactie van Lux zijn grootste aandacht wijden zal. Maar gelijk wij in de voorrede gezegd hebben, „ook een tijdschrift moet groeien”; en Lux groeit, wat blijkt uit de 16 bladzijden meer, waarmede dit nummer verschijnt, maar ook de groei in actualiteit zal komen.

MUSIC & SPORT STORE

KLIPSTRAAT 1 - TEL. 2408 - BREEDESTRAAT 2

Pas ontpakt:

PRACHTIGE BEKERS & MEDAILLES -
PRIMA KWALITEIT VOETBALTRUIEN -
ATHLETEN !!

„Op de baan is de beste looper hij die wint!“

MUSIC & SPORT STORE biedt U Sportmateria-
len waarvan de kwaliteit voor zich zelf spreekt!

• THOMAS A. HENRIQUEZ.

TROPIC BAKERY

E. & G. MARTIJN

RODEWEG 147 - TELEFOON 1440

CURAÇAO

UITSLUITEND 1ste KWALITEIT BROOD KOEK en BANKET.
Specialiteiten in taarten, Cakes en Koeksoorten.

MACHINAAL - HYGIENISCH - MODERN

Wederom Ontvangen: NIEUWE „PORTABLE“ Schrijfmachines.....
Voor inlichtingen:

Firma E. & G. MARTIJN

Handelskade Telefoon 2442.

ZIEN IS LIEVEN!

DIT GELDT
OOK VOOR U!

Heeft U vaak hoofdpijn of last bij het lezen dan zal een goede bril U zeker helpen. Komt U aan, dan zullen wij

U gaarne vakkundig adviseeren.

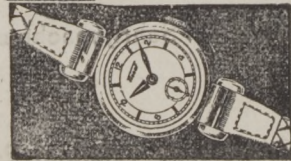
Hier zult U veel last en ongerief in de toekomst vermijden.

SPRITZER & FUHRMANN"

– VOOR MODERNE OPTIEK –

Alleen een horloge van eerste klas merk
Voldoet op den duur, is betrouwbaar en sterk!

MOVADO
OMEGA
ETERNA
TISSOT
MIDO

SPRITZER & FUHRMANN

EIGEN REPARATIE ATELIER.

GOEDE KLEEDING-MOOIE CADEAUX EN
FIJNE DRANKEN....

vindt men steeds en het best bij

„LA CASA AMARILLA“

HET ADRES VOOR ARTIKELEN VAN DISTINCTIE EN
KWALITEIT. VOOR DAMES HEEREN EN KINDEREN!

LEVENSMIDDELEN
VAN KWALITEIT

HENDERSON EMMASTAD

ROOKT

CORONITAS SIGAREN

Een Colombiaansch sigaar dat alle vergelijking met Hol-
Landsche sigaren glansrijk doorstaat.

„CORONITAS“ Sigaren worden vèèl gerookt!

Verkrijgbaar in alle goede winkels-Restaurants en Cafe's.

KOOPT
EEN

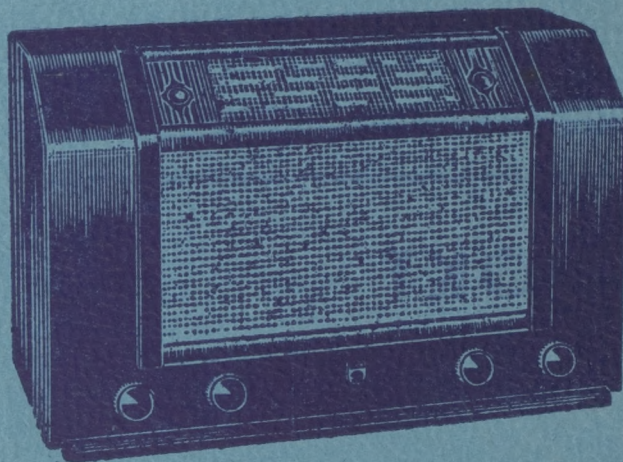
PHILIPS

BIJ
„EL LOUVRE S. A.”

'S MORGENS

'S MIDDAGS

'S AVONDS

PHILIPS RADIO BRENGT
DE GOEDE TOON IN HUIS